NEMZETI NŐNEVELÉS.

XII. ÉVFOLYAM. JUNIUS 1891. VI. FÜZET.

NÉHÁNY SZÓ A VALLÁS-OKTATÁSRÓL.*

A «Nemzeti Nőnevelés» f. é. februári havi füzete *Binder* Laura t. kartársunknak egy, e nemes czélú szakosztályban tartott felolvasását közölte, a melyben az előadó amaz óhajának adott kifejezést, hogy a vallás-erkölcsi nevelés érdekében a leányiskolák számára egy olyan olvasókönyvet szerkeszszenek, «mely legjobb költőink vallás-erkölcsi elmélkedéseinek és költeményeinek gyöngyeit tartalmazná», mert — úgymond — «egy ilyen könyvnek tanításai, erkölcsi újjmutatásai jobban bevéső dnének a növendékek lelkébe, mint a kényszerrel betanult paragrafusok». E felolvasás úgy tárgyánál, mint emelkedett hangulatánál és szép irályánál fogva egyaránt magára vonta figyelmemet s nem tagadhattam meg magamtól a vele való behatóbb foglalkozás kedves élvezetét, annyival is kevésbbé, mert — a mint íme most kitünik — még hálával is tartozom a t. felolvasónak, a mennyiben épen az ő általa megnyitott ajtón át juthattam én is be e díszes körbe, a melybe preczedens nélkül alig merészeltem volna belépni. Hiszen ahhoz, hogy ma egy felvilágosodott s a mai kor műveltségének színvonalán álló társaságban az elavult vallással, a magát túlélt evangeliummal s az ennek tanítása érdekében való felszólalással álljunk elő: valóban bátorság kell. Ma eszményiségről, a léleknek magasabb, e földi légkörön túlérő vágyairól, a sok tapasztalás között a legfőbbnek: Istennek megtapasztalásáról — fájdalom — csak engedély mellett lehet beszélni, ha az illető társaság előre biztosítja az embert, hogy «beszélhetsz jó ember, ne félj, jámborságaidat meghallgatjuk, változatosság kedvéért ez is jó lesz». De a «gyenge nő

* Felolvastatott a M. D. E. tanítónői szakosztályában.

tisztább lelkülete, az érdekek mocskától távolabb» mindig hamarább meghallja azt az égi szózatot, a mely az élet zajában annyiszor elnémul. S most is a vallás-erkölcsi oktatás hiányosságát, annak lélek nélkül valóságát, eredménytelenségét és üresség̀ét egy női körben vetik fel és egy nő mutat ezekre rá és követel orvoslást, mert érzi, hogy minő drága talizmán az élet utjain az élő hit. És ha ez a t. szakosztály már egyszer kegyes volt alkalmat nyújtani arra, hogy a vallás-erkölcsi oktatás érdekében egy t. tagja elmondhassa nézeteit, kívánalmait: most méltóztassék csekélységemnek is szívesen megengedni, hogy a jelzett felolvasásra reflektálva, néhány szót szólhassak vallás-oktatásunkról.

A felolvasónak tökéletesen igaza van abban, hogy vallástanításunk mindenik egyház körében annyira csak tisztán *alaki* (formális), — bár ő nem így fejezte ki, — hogy az magának az egész emberi életnek megnemesítésére, szebbé, jobbá és boldogabbá tételére majdnem semmi hatással sincs. Ez a tanítás csak azt a benyomást kelti, hogy a vallás csak egy csomó nehéz formula és egy csomó külsőleges czeremónia; de távolról sem ébreszt arra az öntudatra, hogy a vallás míg egyfelől kiirthatatlan követelménye az emberi léleknek, addig másfelől egy, az egész életet, annak minden mozzanatait átható és megszentelő *erő*, a mely ugyan bizonyos külső tanformulákban és szertartásokban is kifejezésre jut s ezekben is kiván nyilvánulni, de lényegét nem *ezek* alkotják.

E tisztán alaki, hogy ne mondjam, szellemtelen vallástanítás sehol nem érezteti ki, hogy a vallás a legmélyebb lélektani alapokkal bír és hogy azoknak a dogmáknak és szertartásoknak, melyekben kifejezésre jut, mindig a köztudat, a közszellem szolgált talajul, abból nőttek ezek ki és nem egyesek találmányai, talán azért, hogy hatalmukat növeljék általuk és féken tartsák a nagy tömeget, a mint ez a nézet régebben is el volt, de ma is el van terjedve. «Papok találmánya az egész! Jó a tömegnek, mert vele uralkodhatni felettük!» — Nem igaz! mert nem a papság csinálta a vallást sehol a világon, hanem megfordítva, a vallási közszükségérzet teremtette meg magának a papságot, mely aztán csak alakba ön-

tötte azt, a mi valamely korban a köztudatban élt s a mit a vallási közszellem követelt; mert a népekre soha semmit olyat nem lehetett reájuk erőszakolni, sem gondolatot, sem intézményt, a mi nem felelt meg géniuszuknak. Igazolásul ott az egész világtörténelem s közelebbről ott az egyház történelme! Egy VII. Gergely, vagy III. Incze világrázó óriási hatalma bizony nem csupán az ő nagy egyéniségükben gyökerezett; vagy míg 1415-ben egy Huss János máglyájának felcsapó lángjaiban gyönyörködik a köztudat, már 1521-ben az egyszerű wittenbergi barátot ugyanez a közszellem védelmébe veszi s a hatalmas német császár ennek hatása alatt nem meri rajta a birodalmi átkot végrehajtani.

A mai tisztán alaki vallástanítás távolról sem eszméltet arra, hogy az a *szent könyv*, a melynek históriáit meg kell tanulni, az *életnek könyve* is és pedig egyaránt a jelen való életé és az örök életé. A jelen valóé, mert ma is ugyanazon emberi viszonyok, ugyanazon érzések, szenvedélyek, vágyak, ugyanazon erények és bűnök s a jó és rossz között ugyanazon küzdelmek vannak, mint voltak a bibliai korban. Egy hivő Ábrahám, egy az Úrral viaskodó Jákob; egy-egy testvérei által eladott József, a ki ellen az emberek gondoltak gonoszt, de az Isten azt jóra fordította; egy szenvedő Jób; népeket egységesítő Mózes, falakat romboló Josué, de a ki házanépével együtt tiszteli az Urat; egy a nyomoruságok kemenczéjében, vagy a küzdelmek oroszlánbarlangjában is Istent magasztaló Dániel; avagy egy kételkedő Sára, egy a fiát beczéző Rebeka, egy ragaszkodó Ruth, egy felettébb szorgalmatoskodó Mártha, egy a Krisztusra figyelmező Mária stb. stb. változtatott névvel nem ma is közöttünk mozgó és élő alakok-e? Csak meg kell őket látni s alkalmilag rájuk kell mutatni. Az örök emberinek halhatatlan typusai a biblia soha el nem agguló alakjai. Vajjon ma is nem tétetünk-e sokszor próbára, mint tétetett volt Ábrahám, midőn egyetlen gyermekét kivánta tőle az Úr? Nem kivánja-e Isten ma is sokszor a legkedvesebbet tőlünk, kihez talán épen annyi reményt füztünk, mint Ábrahám az igéret gyermekéhez és vajjon a kétségbeesés gyötrelmében nem hangzik-e nekünk is: «elég, látom, hogy hiszesz én bennem!» — akkor, a mikor már-

már szinte megáldoztuk szeretteinket. És mennyire élő alak — csakhogy ő hozzá már fogható nincs! — a Krisztusé, csak fel kell őt ébreszteni, mint a miképen felébresztették a tanítványok ott hányódva egy kis sajkában a viharzó tengeren. Hanem természetesen nem úgy kell csak a Krisztusról beszélni, mint a ki *egyszer*, ezelőtt 1800 és annyi évvel élt, tanított, csodákat tett, meghalt, feltámadott és mennybe ment, hanem úgy, a mint Pál apostol tanított, ki azt írja a galatabelieknek, hogy «szemeik előtt a Jézus Krisztus először úgy iratott volt meg, mintha ő közöttük feszíttetett volna meg» (Gal. III. 1.) — azaz oly szemléltetőleg kell az ő alakját felmutatni, mint a ki ma is közöttünk van, ma is tanít, ma is gyógyít és csodákat tesz, evangeliumának tápláló ereje milliókat jól tart, nemcsak 5000 embert, ma is halottakat támaszt, az erkölcsi halál eltemetettjeibe ma is életet önt, a ki ma is megfeszíttetik közöttünk, de feltámad örökké s a ki a mennyből küldi alá az embert megnemesítő, ennek lelkét minden magasztosabbra képesítő szent lelket s minden nagy és felemelő gondolat vagy tett az ő bennünk vagy a társadalomban működő ereje.

És végül a mai tisztán csak alaki vallástanítás nem foglalkozik — mert ez volna már a legnehezebb — az emberi léleknek mozdulásaival; holott igen jól tudjuk, hogy az emberre csak az a gondolat teszi az *igazság* benyomását, a mi lelkében visszhangra talál, a minek hallására eszében meggyőződés születik, szívében bizonyos átható melegség támad és a minek folytán akarata elhatározódik az azon gondolat szerint való cselekvésre. Gondoltál-e már erre? érezted-e már ezt? Hallottad-e, láttad-e, avagy magad is tetted-e ezt vagy amazt? — Folyton ily eszméltetéssel, a növendéknél ily, a saját lelke világába utaló kérdésekkel kell öntudatra emelni azt a meggyőződést, hogy nem kívülről erőszakolunk rá valamit, hanem, hogy ő benne magában is élnek ugyanazok az érzések, vágyak, reménységek, gondolatok és cselekedetek csirái, a melyek a vallás tartalmában, avagy külső szertartásaiban kifejezésre jutottak.

A t. felolvasó önmagán érezte a vallástanítás eredménytelenségét s lelke nemesebb része valami más után vágyik és méltán

tartja abnormis állapotnak, hogy a növendékek félnek a vallástani óráktól és vizsgáktól. Ez utóbbi csak annak lehet következménye, hogy hiányzott a vallástanításból az azt megelevenítő lélek. A felolvasó vallás-erkölcsi olvasókönyvekkel akarja ezt az állapotot megjavítani. Szerény véleményem szerint ez ha lendítene is valamit a dolgon, de gyökeres javítást itt nem eszközölhetne. Külföldön a gazdag ifjusági irodalmak sok ilyen olvasókönyvet termeltek, azonban ott is még sem ezekre konczentrálják a vallásoktatást; mert nagyon jól érzik, hogy ezekkel inkább csak az esztétikai hatás által adnának némi vallási benyomásokat is és maga a tulajdonképeni vallási önczél bizonyos fokig másodrendüvé lenne. A vallásban, mint poézisben gyönyörködnék s nem eszmélne arra, a mit már fentebb említék, hogy a vallás az egész életet megszentelő és minden fizikai erőnél hatalmasabb erő, melyet pusztán esztétikai hatásokkal intenzivvé tenni nem lehet és lehetetlenség e czélt azzal elérni, ha a vallástanítás «a keresztyén vallás alapigazságainak és a vallás történetének (talán inkább egyháztörténet?) egyszerű és rövid összefoglalásában való megtanulása mellett *csakis* egy ilyen olvasókönyvre támaszkodnék». Költők s nagy írók műveiből összeszedett olvasókönyvekkel már csak azért sem lehetne czélt érni, mert a tömérdek teljesen *alanyi* nézetből nem nyerhetne a növendék egységes benyomást. Ezek műveiben a vallás már az illetők alanyiságának szürőjén ment át, az egyéniség prismáján törték meg az eredeti evangéliumi fényforrásból származó sugarakat. Olvasókönyvül csak maga a szt. könyv szolgálhat. A külföldi irodalmakban van több így egyenesen iskolai czélokra összeállított biblia, a mint mondani szokták «in usum delfini». Ezekhez hasonlókat kell iskoláinkba bevinni. Hol megvan az eredeti forrás, minek másod- és harmadlagos dolgokból meríteni. A költők szép eszméit aztán illusztrálásul lehet felhasználni. De még valami egyéb is kell! És pedig kell, hogy a vallástanítás a maga egészében *lélektani alapokra* fektettessék. Legyen ez összekötve folytonos eszméltetéssel és szemléltetéssel. Igaz, hogy ez az eszméltetés és szemléltetés a vallási dolgoknál a legnehezebb, mert a fiatal lélek természetében rejlik, hogy még önmaga lelke mozdulásai felett

reflektálgatni nem szeret. Jobban érdekli még a külvilág, mint saját belső szellemvilága s annak jelenségei. De azért ki tagadhatná el, hogy tudni vágyó lelke már milyen korán elkezdi keresgetni az okokat. Kevés, de nagy dolgokkal foglalkozik gyermek esze. Pl. a külvilágnak és saját életének létoka után milyen hamar elkezd kérdezősködni. Mily korán megérzi önmagában — bár számot adni róla nem tud — annak a kérlelhetetlenül ítéletet-tartó benső birónak, a lelkiismeretnek munkáját. A legelső tiltó szó, a melyet megért, már egyszersmind ezt is felébreszti s a legkisebb csíny ismétlése újra meg újra megszólaltatja, félelembe ejti, mentegetőzésre készti, esetleg apró hazudozásra ösztönzi; ítélet-tételétől szeretne szabadulni s csak ha vagy a büntetést kiállotta, vagy a bocsánatkérés által a feloldást megnyerte, könnyebbül meg s folytatja tovább vidám játékait. De a bocsánatkéréshez szükséges volt neki a közbenjáró, a ki megbiztassa, hogy a papa vagy a mama meg fog majd bocsátani, ha szépen megkéri őket, nem haragusznak, szeretik a jó kis fiut vagy leánykát. — Ime ez utóbbiban pl. a megváltásról, a megváltóról s a közbenjáróról szóló nagy jelentőségű vallási gondolat alapeszméje s illetőleg szükségének érzete.

A léleknek ilyen és hasonló mozdulásait kell öntudatra emelni s ezeket lehet és kell a vallástanításnál felhasználni s mindjárt nem lesz kezdetleges a tanítás. Sőt fel lehet és fel is kell használni szemléltetésül a gyermeki, hogy úgy mondjuk, ősi természet önkénytelen nyilvánulásait, melyekre még nyügöt nem vetettek holmi etikette szabályok, a mint az öröm, szeretet, hála, harag, irígység, kapzsiság stb., szóval valamely benső lelki erő nála mozdulatokban, szavakban vagy tettekben közvetlenül nyilvánul. Kitünő szemléltető eszközök lehetnek ezek a vallás-erkölcsi nagy gondolatok megértéséhez. Igy szokja meg aztán a gyermek, hogy önmagából, saját lelke törvényeiből merítsen, s a mit a növendék megszokott, tenni fogja a nagykoruvá lett ember is.

Hogy az emberek legnagyobbrésze oly határtalan felületességgel gondolkozik a vallási dolgok felett, annak oka épen abban rejlik, hogy a tanítók növendékeiknek nem a saját lelkéből igyekeztek a tanításnál a vallást kifejteni, hanem kívülről akarták azt

beléjük préselni az iskolában. Míg hogyha a vallást úgy mutatjuk fel, mint a saját szivünkbe, lelkünk legmélyére irott isteni törvényt, melyet nem külső tekintély parancsol reánk, hanem alapja saját lényegünkben rejlik: akkor később a tudás által támasztott kételyek sem fogják a vallást lerontani s nem fogják az embert ez iránt közönyössé tenni. Nincs olyan dogma, vagy szertartási cselekmény, a melynek meg ne volna lélektani alapja. Mindeniknél tehát rá kell mutatni ezekre a lélektani alapokra. A legfelségesebb és a legmagasabban szárnyaló gondolatok és érzések vannak kifejezve a sokszor nehéz formulákba öntött dogmákban és ezek egyszerre világosakká lesznek, ha rámutatunk, hogy a léleknek mely szükségérzete teremtette meg őket. Példákkal nem akarom szíves figyelmüket fárasztani, csak egyetlenegyre akarok reá mutatni. Ott van pl. az egyéni halhatatlanság dogmája. Hát gondolkozott-e már felette a t. halgatóság, hogy lelkünknek mely kiirthatlan s mindenekkel közös vágyai, érzései követelik egy jövő élet létezését s ebben halhatatlanságunkat? Nem érezték-e már önmagukban, hogy miként sarkal folytonosan a tudásvágy, az erkölcsi tökéletesedés vágya, a boldogság után való törekvés s vajjon mind e legmagasabb vágyak csak egynél is Önök közül nyertek-e valaha tökéletes kielégíttetést, vagy inkább nem arra valók voltak e csak, hogy folyton üzzenek, de végczélhoz soha ne vezessenek?! Ezek a vágyak túlérnek a síron s beteljesülésükhöz egy mennyei életet követelnek. Vagy például a szertartások köréből véve példát, vajjon nem mutathatunk-e rá az éneklésnek, az imának, a térdreborulásnak, a kezek összekulcsolásának vagy kiterjesztésének, vagy pl. a keresztelésnél, esketésnél, urvacsora osztásnál, a misénél, a templom felszentelésénél, vagy temetésnél stb. stb. előforduló szimbolikus cselekmények lélektani alapjaira? s ha ezekre rámutatunk, többé nem lesznek ezek csak üres czeremoniák.

A fődolog tehát a vallástanításnál, hogy a világon semmi ne legyen benne külsőleges, hanem minden a lelki élet legbensejéből vétessék. A szív mélyéről kell felhozni az ott rejlő drágagyöngyöket s rámutatni, hogy önmagában hordozza az ember a legdrágább és igazi varázserejű talizmánt, nem úgy kell azt másoknak

ajándékozni egy-egy amulettel. E mellett rá kell mutatnunk, hogy a vallás mindig és minden időkben *realitás* volt, annak volt a társadalmi viszonyokra, a fejlődésre a legdöntőbb befolyása. A kereszténységnek pl. 2000 éves hatása valami megfogható és a legkétségbe vonhatatlanabbul szemléltető bizonyíték, a mit az emberiség történelméből egyszerűen csak kitagadni, de még csak czáfolgatni sem lehet. És a vallás eszmei oldalának kitüntetése mellett nem szabad mellőzni annak sem felmutatását, hogy az miként hat a mai életben a maga reális vonatkozásaiban.

Mondám, hogy ha így tanítjuk a vallást, ez iránt a *tudás* aztán nem tehet közönyössé. Ma csakugyan azt látjuk, hogy a tudás tömérdek embert tesz a vallás ellenévé. A hit és tudás, jobban mondva a vallás és a tudomány mintha csak megszüntek volna egy és ugyanazon egységes emberi léleknek produktumai lenni, ellentétbe helyezkednek s egy a mást kárhoztatja s a tudomány, mint a felületesebbek által is inkább érzékelhető, a vallást háttérbe szorítja. Pedig hát ez egy már a priori képtelen küzdelem, donquichottei szélmalom-harcz. Csak Don Quichotteról olvassuk, hogy lovagok helyett párbajra megy a forgó szélmalmokkal. Minek ott párviadalra kelni, hol nincs semmi ellenfél?! Csak a megőrült Bende vitéz dulakodik a fegyveres házban lázas agya chimaerájával. Hiszen vallás és tudomány s itt különösebben a természettudomány között nem lehet ellentét; csak a vallás ne akarjon oly kérdéseket apodikticze eldönteni, a melyekre egyedül a tudomány van hivatva felelni, de viszont a pozitiv tudomány meg ne avatkozzék oly kérdések megfejtésébe, melyek közvetlen körén, az érzéki tapasztalásokon túl esnek. Hiszen ha a fizikai tudományok bárminő eredményre jutnak s ha mai lehető hipothéziseik mind kétségbevonhatatlan igazságokká válnak: még akkor sem döntheti meg a vallást, legfeljebb a dogmák formulázásának kell majd átalakulni. Az emberek egész világnézletét merőben átalakító volt pl. a Kopernicus napközponti rendszere, ellentétben az ó- és középkor földközponti felfogásával és vajjon megdőlt-e a vallás? Avagy a végtelenség tudatára ébredés nem még mélyebben tisztelni ösztönöz-e azt a lényt, a ki nemcsak egy kis bolygó, de milliárd és

milliárd világok felett Úr? Azért, hogy az ég megszünt a föld felé boruló kristály boltozat lenni, hát már nem igaz, hogy: «az egek beszélik és nyilván hirdetik az Úrnak erejét?!» Minél szélesebb körű leend világnézletünk, annál nagyobbá lesz a Teremtő és minél jobban behatol a tudomány a természet titkaiba, azzal együtt csak a mindenség Urának bölcseségéhez jutunk közelebb, s ha őt jobban megismerjük, annál tiszteletteljesebben és méltóbban imádjuk, mint a hogyan emberi viszonyaink között is egy tiszta és jó lelket annál jobban szeretünk, minél közelebbről ismerjük. Egy fizikai végokkal pedig még mai tudásunk szerint a világ problemáját soha nem foghatja a tudomány megfejteni; itt csak egy szellemi végok adhat a nagy talányra feleletet. Hiszen maga, a ma legjobban elterjedt s a Darwin nevéhez fűzött *fejlődési* theoria, a legközvetlenebb bizonyítékot nyújtja a mellett, hogy a világban öntudatos szellemnek kell működnie, mert e szellem működése nélkül fejlődésről beszélni képtelenség! És egy állandó, egy egyetemes alapeszmével bíró vallást, minő a keresztyénség is, semmiféle tudomány fel nem forgathat. Egy tisztán erkölcsi parancsokból álló vallás mindig csak provizorius, a mit valamely jobb mindig megdönthet. De nem döntheti meg a keresztyénséget, mely egyedül az istenfiuság eszméjén nyugszik. A bölcsészet megdönthette pl. a görög vallást, a maga poétikus sok istenével, de egy olyan vallást, melynek már alapeszméjében állandóság van, támadhat ugyan, de fel nem forgathat!

Már most, ha a vallástanítást úgy vezetjük, hogy az már eleve ne is jöhessen a tudománynyal összeütközésbe és illetőleg a növendék felfogásához és tudásához mérten mindig rámutatunk, hogy azok között, a miket a vallás órán és azok közt, a miket a fizika, geologia stb. órán tanul, nem lehet összeütközés, mert a vallás órán csak a vallásos lélek követelményeit mutatjuk fel, míg a fizikai tudományokból csak azokat a kérdéseket tárgyaljuk, melyek e követelményekkel összefüggenek (teremtés, ember eredete stb.) s utalunk arra, hogy a tudomány akármiként feleljen is majd meg a nagy világtani kérdésekre, a vallásos lélek postulatumai azért mégis megállanak: akkor kikerüljük, hogy a ma Scylla és Charibdisként

egymásnak készakarva ellentett vallás és tudomány sziklái között a lélek hajótörést szenvedjen. De e munkában a vallástanító segítségére kell jönni az egész tanítótestületnek. Azt a nagy munkát, a vallásos nevelést s ennek életet adó erejét egy tényező önmagában nem végezheti. Én magam — hála Istennek — ez intézet körében, hol most összejöttünk, soha nem tapasztaltam, hogy munkám kicsiny hatását valaki rontani akarta volna; de tudom jól, hogy ez csak szórványos jelenség. Az emelkedett szellemű igazgatóságnak bölcs tapintata úgy válogatja össze az itt működő tanerőket, hogy mindnyájan közakarattal, közlelkesedéssel egy czélra munkáljanak. Másutt sok helyen azonban a felületes és elbizakodott tudákosság egy-egy az osztályokban tett megjegyzéssel, vagy egyenes támadással tönkre teszi a csirába szökkenő vallási magvakat, melyeket a vallástanító nagy fáradsággal ültetgetne és ápolgatna. És épen ennek elkerülése végett egyenesen magukban, a tanító- és tanítónőképezdékben óhajtanám intensivebbé tenni a vallástanítást és kivánnám ezt különösen a *polgári iskolai tanítónőképezdékbe* bevitetni, a melyeknek tantervéből csodálatos módon mind ez ideig a vallásoktatás kihagyatott; mintha csak azt akarnák vele demonstrálni, hogy már a legfelsőbb képzésben ennek az elavult dolognak nincsen helye. Pedig itt volna csak az igazi! Itt lehetne már a formálizmus nyügeitől igazán megszabadulni s megmélyíteni és megszellemesíteni a vallástanítást. Itt már a növendékek sok pedagogiai és lélektani előismerettel bírnak, a mikre építni lehet; van több tudásuk az illusztrálásul szolgáló világ- és művelődéstörténetből s a fizikai tudományokból; érettebb gondolkozásuk van, melyhez a bölcsészeti gondolatokkal, világnézetekkel is szólhatnánk, mert mondanom sem kell, hogy az egyházak dogmatikájára mindig minő befolyással volt egy-egy kor bölcsészete, pl. a keresztyén ókorra a platonismus és stoicismus, a középkorra az aristotelesi filozofia, a reformatióra az ebből kinőtt solaszticzizmus stb. és már fejlettebb érzésviláguk van, a mikor benső lelki emóczióikról is öntudatosabban tudnak számot adni önmaguk előtt és a reflexiókra is fogékonyabbak.

Most e képezdék tantervének revisiójánál fel is szólaltam ez

érdekben; de egyik kitűnő pedagógusunk abból a szempontból ellenezte a vallás-oktatás felvételét, hogy nem érne ez ott sem semmit, ha megint csak formalis lenne. Igaza volt. Így nem érne az egyáltalában semmit; de hát azért, mert valamely tantárgyat rosszul kezelnek, magát a tantárgyat ne vegyük fel? Hiszen a világon minden tantárgyat lehet a növendékekre nézve még gyülöletessé is tenni, de viszont lehet a legszeretettebbé és a legérdekesebbé is. Minden a kezeléstől függ. És meg vagyok róla győződve, hogy mind addig, míg a vallás fel nem vétetik a tantervbe, e képezdékből egy csomó olyan lélek kerül ki, a melyik majd a legfelületesebben gondolkozik a vallásról, a kinek annak valódi lényegéről soha még csak ideája sem lesz s a ki üres lelkületével a vallás-erkölcsi nevelés ügyét bizony nem mozdítandja elő; vagy pedig még a legjobbak lesznek azok, kik pusztán csak esztétikai hatásokkal akarják bensőbbé tenni a vallásosságot; azok a modern gondolkozók, a kik, mint Lessing, egy minden egyházi jellegen túlemelkedő, hogy úgy mondjuk, kozmopolita vallást akarnának, a hol már nem keresné senki, hogy a három gyürű közül az *igazi* melyiknek a kezében van. Hát ebben a felfogásban van elég költői s első pillanatra sok tetszetős is. De vajjon a nevelés feladta már azt a gondolatot, hogy hazafivá és honleánynyá neveljen? Nem most sürgeti-e épen a *nemzeti* nevelést? Hát épen így utópia egy egyházi jelleg nélkül való vallásoktatás. Gladstone még egy egészen kizárólagos nagy *nemzeti* egyházat is szeretne, úgy véli, hogy ez is az erő és egység kifejezésére szolgálna. Az egyes egyházak bizonyos jellemet is fejtettek ki már tagjaiknál, ezt nem lehetne elmellőzni a nevelésben. És végül már a kis káté is felteszi a kérdést, hogy «mindegy-e, hogy bárminő vallást kövessen valaki?» s azt feleli rá, hogy «ez csak akkor volna mindegy, ha mindegy volna az embernek jónak vagy rossznak, műveltnek vagy tudatlannak, boldognak vagy boldogtalannak lenni». Egy egyházi jelleg nélkül való vallástanitással csak a közönyt táplálnánk. A nemzetbe is, az egyházba is beleszületünk; de hogy mindkettő aspiráczióinak örökösei lehessünk, ezekbe bele kell neveltetnünk; csakhogy a mint jó magyarrá nem úgy nevelünk valakit, hogy meggyülöltetjük

vele pl. a németet: épen úgy jó egyházi taggá sem azzal növeljük, hogy megtanítjuk eretnekíteni a másikat, hanem csak úgy, hogy lelkébe vessük az apostol emez intését: «mindenekkel jót tegyetek, kiváltképen pedig a ti hitetek cselédeivel». Az ürbe lebegni nem tehetjük ki növendékeinket, mert mint az ürben repülő Ádámot, félő, hogy elfogja a szédülés és levonja majd nagyon is a «Föld szelleme».

Hogy ez utóbbi megjegyzéseimmel mire céloztam — bizonyára észrevette a t. Szakosztály. A többször említett felolvasásnak — melynek czélzatát egyébként sokra becsülöm — ez a latitudinarius felfogása késztetett e megjegyzésekre. Még a legjobbaknak is ilyen gondolkozás módja, de másfelől meg egy mélyebben járó vallási oktatás után való vágya: óva int, hogy a vallási oktatást valóban intenzivebbé, nagyobb terjedelművé kell tenni s be kell előbb vagy utóbb a legmagasabb fokú képezdékbe is vinni; mert csak így érhető el, hogy a tanítók igazán támogatására jöjjenek a vallási nevelésnek. Egy vallásosan képzett lélek mennyi alkalmat találhatna az egyes tantárgyak kezelésénél, hogy rámutasson a természetben, a történelemben, az emberi szellemben, az élet viszonyaiban stb. működő gondviselő Istenre, a bölcs alkotóra, az igazságos biróra, az inspirácziót adó örök szellemre stb.

Nagy örömmel vettem volt, hogy felszólt a t. Szakosztály a vallásoktatás érdekében. A magasabb szellem fellendülésének záloga ez. Tagadhatatlan, hogy egész társadalmunkban is újra mutatkozik a vallás és egyház iránti érdeklődés; úgy tetszik, mintha most az egykor kidobott ballastot akarná ismét hajójába visszaemelni a társadalom, önkénytelenül érzi talán, hogy e nélkül az egyensúlyt nem tudja fentartani. Nem is lehet! Csak a mennyeiekre függesztett szemekkel lehet emelt fővel végig menni az életen; csak az onnét fölülről nyert ihletés tud jobbakká és nemesebbekké tenni bennünket s ha a tenger hajósát csak a csillagok tudják úttalan útján biztosan kalauzolni, bizony minket is csak az onnan alásugárzó szellemi fény képes biztos czélhoz vezetni s örvényeken és zátonyokon keresztül nyugodt révbe juttatni. Mindenkinek szüksége van az égi kalauzra; de különösen a nőknek, a kiktől, mint

anyáktól kapjuk legelső és maradandó benyomásainkat. Jakab apostol szerint a mestereknek sulyosabb itéletük lészen (Jak. III. 1.). Én azt hiszem, hogy még súlyosabb azoknak a mestereknek, a kiknek kezében a leendő anyák nevelése van; mert a nőtől, a feleségtől és az anyától függ az egész társadalom nemesebb vagy léhább iránya. Szükség tehát, hogy a kikre egész életünk e legfontosabb tényezőinek vezetése bízva van, önmaguk öltöztessenek fel az Istennek minden fegyverébe, az igazságnak mejjvasába, a békesség evangeliumának készületeibe, felvévén a hitnek paizsát, az üdvösségnek sisakját és a lelki fegyvert, mely az Istennek beszéde. (Efez. VI. 13—17.).

Budapest.

Kenessey Béla,
theol. akadémiai tanár.

GRÓF CSÁKY ALBINNÉ.

(A M. D. E. új elnöke.)

A folyó évi május 24-én tartott rendkívüli közgyülés örökre emlékezetes marad a «Mária Dorothea Egyesület» történetében. A népes közgyűlés egyhangúlag és nagy lelkesedéssel választotta meg új elnökét: gróf Csáky Albinnét sz. gróf Bolza Anna úrnőt, kinek arczképét a tulsó lapon t. olvasóinknak ezennel bemutatjuk. A ki a nemes lelkű grófnő tevékeny, minden kulturális eszméért hevülő szellemét csak híréből is ismeri, könnyen megérti, hogy az a kitüntetés, melyben az egyesületet gróf Csáky Albinné az elnökség elfogadásával részesítette, új korszakot jelent az egyesület történetében. Lelkes tevékeny tagjai — a fővárosban úgy mint a vidéken — eddig is voltak az egyesületnek; ezt a felépített és felszerelt Otthon, a czeméthei fürdőház, és a vidéken alakult és alakulófélben levő tanítónői szakosztályok egyaránt bizonyítják: de a lelkes tagok kevesen voltak, a tanítónők és nevelőnők nagy része még nem csoportosult az egyesület körül, s a nőneveléssel foglalkozók tömege nem ismerte még fel a társulásnak sem hasznát, sem szükségességét.

Ma már, midőn az egyesület a magyar közoktatásügy vezérének nejét tisztelheti elnökéül, ma midőn ily fenkölt lelkű nő vállalkozik arra, hogy a tanítónők s nőneveléssel foglalkozóknak vezetőjük és támogatójuk legyen, s midőn főuri családainknak egy születésre és szellemre egyaránt előkelő hölgy mutat példát arra, hogy a leánynevelés munkájában szellemi és testi erejüket áldozó nők iránt a becsülést és pártolást mint lehet a legnemesebb módon kifejezésre juttatni: ma már nem kell attól tartanunk, hogy a társadalom bármely rétegében közönyösséggel, törekvéseinek félreértésével találkozhatik az egyesület. Gróf Csáky Albinné neve

varázs-ige fog lenni, mely az egyesület kebelébe vonja a haza összes tanítónőit, ép úgy, mint a mily tömeges pártolást biztosít az egyesület számára a nagy közönség körében. Gróf Csáky Albinné nevével képes lesz egész programmját megértetni az egyesület, mert törekvéseit és missiójának fontosságát jobban felfogja mindenki az elnöknő neve hallásánál, mint az összes alapszabályok áttanulmányozása által. Az alapszabályok rideg betüi nem ismertetik meg azt a szellemet, melynek az egyesület gróf Csáky Albinné elnökké választásával meghódolt, s a mely által vezéreltetve nemes czéljai megvalósítását elérni reményli.

A «Mária Dorothea Egyesület» míg egyrészt elaggott tanítónő tagjai részére gondtalan öregséget, s a szerencsétlenek számára segélyt biztosítva jótékonyságot gyakorol, a pusztán jótékonysági egyesületektől épen a közmívelődés emelésére ható czélok kitűzése által különböztette meg magát. Tanítónői szakosztályaiban a szakelőadások rendezése, s nőnevelési fontos kérdések megvitatása által nem csak tanítónőink önképzését czélozza, de a művelt anyáknak körébe vonásával a nőnevelés színvonalának emelése és helyes irányba való vezetése is egyik főfeladatát képezi. S e nemes czélú munkájában eshetett volna-e választása kitünőbb vezetőre?

Gróf Csáky Albinné, ki elismert élénk szellemével a fővárosi szalonélet egyik legjelentősebb alakja, ki szalonjában az irodalom és művészet kitünőségeit csoportosítja, ki maga mint irónő is megmutatta, hogy eszmék lelkesítik: széleskörű műveltségénél fogva is kétségkivül méltó és képes arra, hogy a nőnevelés feladatát, hiányait, szükségleteit megértse, s a kor- és nemzeti szellemnek megfelelő módon irányítsa. De őt e nagyjelentőségű szerepre nem a fentemlített fényes tulajdonai képesítik. Ő mindenek előtt mint a valódi nőiesség eszményképe, a feleség, háziasszony és anya kiváló jellemvonásait egyesítvén magában, nemes női lényénél fogva van hivatva nemzeti nőnevelésünk czéljainak megjelölésére, eszközeinek meghatározására, és a mit első sorban kell említenünk: a példaadásra.

Ma midőn a magyar nőket a nagyzás, felületesség és munkátlanság vádja gyakran nem igaztalanúl éri, a köznevelésügy jól

felfogott érdekei sürgetőleg követelik, hogy a nemes női tulajdonságokban kimagasló egyéneket példa- és eszménykép gyanánt tiszteljük, s ekkép állítsuk a leányneveléssel s nőneveléssel foglalkozók szeme elé. Annak a szellemnek, melyben gróf Csáky Albinné neveli gyermekeit, el kell hazánk leányai között terjednie, ha honleányi, anyai és társadalmi feladataiknak meg akarnak felelni. Szerénység, szívjóság és munkásság jellemzi természetadta szép tulajdonságaik mellett a grófnő serdülő leányait, s neveltetésük házias irányát mi sem bizonyítja jobban, minthogy sajátkezűleg szabott és varrott ruhákat viselnek.

Valóban e magas míveltségű úrnő, ez emelkedett szellemű gondos házinő és anya nevével a nőnevelés helyes iránya teljesen meg van szabva. Kövesse a M. D. E. azt az irányt, melyet e név megjelöl, buzdítsa a kebelébe tartozó tanítónőket ez irány követésére, s szerezzen annak az anyák között is híveket: az egyesület tevékenységének így valóban az egész nemzeti műveltségre hiható sikerei lehetnek. Adja Isten, hogy a nemesszívü elnöknő az egyesületnek e sikereiben igen-igen sokáig gyönyörködhessék, s hogy e sikerekből «szálljon fény nevére, áldás életére!»

Budapest. Szigethy Karolina.

A BERLINI «LETTE»-EGYLET.

Most, midőn a Mária-Dorothea-egylet hazánkban oly élénk tevékenységet fejt ki a nők érdekében s magyar társadalmunkat úgy szólva magával ragadja, — mint külföldön élő magyar nő és a Dorothea-egylet tagja, kötelességemnek tartottam, oly intézmények tanulmányozását, melyek ismertetése által egyletünk figyelme esetleg eddig számba nem vett körülményekre volna irányozható.

Ezen óhajom megvalósítására különösen kedvező alkalom nyílt itt Berlinben, hol a «Lette-Verein»-ban egy valóban nagy szabású egyleti vállalattal ismerkedhettem meg, melynek szellemébe — előljáróival való összeköttetéseim folytán — egészen behatolhattam, s a jelen év február havában tartott 26 éves jubileuma alkalmával sokoldalú munkásságának eredményéről közvetlen meggyőződést is szerezhettem.

Így azon kellemes helyzetben vagyok, hogy a Lette-egyletet alakulásától jelen állapotáig történeti fejlődésén keresztül tüntethetem fel, mi által lényegéről és valódi jelentőségéről szemlélhető képet nyújthatok.

A Lette-egylet, vagy a mint eredetileg nevezték, a «női kereseti képesség előmozdítását czélzó egylet» a porosz központi egyesületben gyökerezik, mely 1844-ben alakulván, a munkás osztály jóllétének megalapítását és biztosítását tűzte ki feladatul. A központi egylet csakhamar a jótékony egyletek egész sorát hozta létre. Mindamellett a nyomorban levő nők segély kiáltása mindaddig pusztában elhangzott szó maradt, míg dr. Lette Adolf, Németország egyik legnagyobb humanistája nem lett a központi egylet elnökévé, ki tekintetbe véve a nők nagyobb számát és a férjtelen

nők szomorú helyzetét, a női kérdés békés, igazságos és lehetőségig való megoldását különös feladatává tette.

Dr. Lette Adolf felismerte, hogy az alapot kell megerősítenie, ha az általános emberi jólléten akar építeni: a nőket olyan helyzetbe kell juttatni, mely őket megilleti, melyet tőlük elvitatni a a szabadság, igazság és emberiség szempontjából méltatlanság, nemzetgazdászati szempontból pedig épen oktalanság volna.

Azért tartotta Lette mindenek előtt szükségesnek oly intézetek felállítását, melyekben a nők magasabb szellemi kiképzés, vagy gyakorlati ügyességek elsajátítása által magokat önállósíthatják a nélkül, hogy a ferde emanczipaczó természetellenes útjára tévedhetnének.

Nem politikai emanczipacziót és egyenjogúságot akart tehát adni a nőknek, hanem kereseti egyenjogúságot, nem tévesztve szem elől a határt, melyet a természet a két nem hajlama és tehetsége között felállított. A tanítónői és nevelőnői hivatáson kívül Lette még a következő foglalkozási ágakat tartja a női természettel összeférhetőnek:

Az orvosi tudomány néhány ágát, különösen a sebészetet és a női betegségek gyógykezelését, ezzel kapcsolatban a bábaságot és betegápolást.

A művészetek terén: a festészetet, szobrászatot, minták alakítását, réz és fametszést, litografirozást és mintarajzolást.

Technikai téren. Vegytani és górcsövi eszközök készítését és ide számítva a telegrafirozást, póstai szolgálatot és vasuti jegyek kiadását.

Kereskedelmi téren. Könyvvitelt, pénztárkodást, elárúsítást, könyvkereskedések és kölcsönkönyvtárak kezelését.

A kézmívesség terén. A czipészet és szabászaton kívül, a könyvnyomtatást és könyvkötést, órakészítést, könnyebb aranyművességet stb.

Az eszme akkoriban még új volt Németországban, de gyorsan terjedt, s mint a világosság a sötétséget úgy győzte le a haladás elleneit, mi több ezeket is a maga részére hódította, úgy hogy alig hetek teltek el s «a női kereseti képesség előmozdítását czélzó

egylet» a nép és az előkelők adakozásából a fenti elvek szerint megalakult, s ha a gyakorlati kivitel nem is kedvezett mindenben az elméletnek, mégis sok olyat valósított meg, a mi azelőtt lehetetlennek látszott.

Mivel pedig az egylet a női kérdést úgy fogta fel, mint az összes emberiség érdekébe vágó dolgot, nem harczot izenve a férfiaknak, hanem segítséget kérve tőlük, azért nemeslelkű nők és férfiak vetélkedve igyekeztek az egyletet virágzásnak indítani; míg amazok azon voltak, hogy megmutassák, mennyire tudnak és akarnak önmagukon segíteni, addig ezek készséggel nyújtottak kezet, hol férfi erőre és erélyre volt szükség: Frigyes császárné pedig, akkor még trónörökösné — méltányolván az egylet törekvéseit, készséggel vállalta el a felette való védnökséget.

Legközelebbi czélul az egylet most a következőket tűzte ki:

A nők kereseti képességének útja elé gördülő akadályok legyőzését; oly tanintézetek felállítását, melyek a kereskedelem- és ipar különböző ágaiban kiképzést nyújthatnak; közvetíteni a munkaadó és munkát kereső nők közötti viszonyt; gondoskodni a női kézimunkák és művészeti tárgyak kiállítására és eladására szolgáló helyiségekről; és végül védelmet, oltalmat és segítséget nyújtani a magános nőknek, kik erkölcsi és takarékossági szempontból alkalmas lakást és ellátást keresnek.

E czélra külön bizottságok alakultak, melyek azonnal munkához látva, lelkes tevékenységet fejtettek ki.

Az első bizottság munkájának eredménye az volt, hogy a «Lette»-egylet igazgatása alatt nem sokára egy előkészítő-, egy felsőbb reál-, kereskedelmi- és ipariskola nyílt meg Berlinben a nők számára, — mely a szegény sorsuaknak néhány szabad helyet biztosított.

A második bizottság egy munkaközvetítő intézetet létesített. Ez intézmény megalakulása óta csak hatáskörének folytonos növekvése által változott, a mennyiben nem csak a munkát kereső, hanem a társadalom bármely rétegéből és a világ bármely részéből jövő, tanácskérő nőknek is rendelkezésére áll.

A harmadik bizottság, mely a női kézi munkák és művészeti

tárgyak kiállítása és eladása ügyében dolgozott, szintén eredménynyel járt el; egy nagyobb üzletben állandó kézimunka tárlatot rendezett be, mely iránt maga a fenséges védnöknő is a legnagyobb érdeklődést tanúsítván, megengedte, hogy «Viktoria bazár»-nak nevezzék. Nemcsak mustrákkal és megrendelésekkel látta el a védnöknő e tárlatot, hanem tovább fejlődéséről is gondoskodott s a háborús idők alatt maga ajánlotta, hogy a bazár a betegek, valamint a csatában sebesültek ápolására szükséges eszközöket is vegye fel czikkei közé.

Ebben az izgatott, minden erőt megkövetelő időben özvegy Schepelerné, szül. Lette Anna, kinek munkássága később oly rendkívül fontossá vált az egyletre nézve, először vett tényleges részt az egylet működésében, s mint a «Viktória bazár» elnöke, gyakorlati tehetségének fényes tanújelét adta.

A magános és átutazó nők számára lakásról gondoskodó bizottságnak munkáját megkönnyítette az, hogy a már létező hasonló czélú «Viktória alapítvány» az egylet igazgatása alá került, s így a kivánalmaknak mindjárt eleget tehetett,

E «Viktória alapítvány» ugyanis a Frigyes trónörökösné védnöksége alatt azon czélból létesült, hogy azon tanítónők és nevelőnők, a kik mint idegenek és állás nélkül jönnek Berlinbe, itt csekély fizetésért mindaddig otthont találjanak, míg megfelelő állást nyernek.

Ez egyletben 11 márkáért, körülbelől 7 forintért hetenkint lehet ma is itt teljes ellátást kapni, épen mint most mi nálunk a «tanítónők otthoná»-ban.

Az egylet pénztárának gyarapítása czéljából az elnökség már 1867-ben egy felolvasási cyklust rendezett, melyre azóta minden évben a legtekintélyesebb tudósok vállalkozván, állandó jövedelmi forrást biztosítanak a «Lette-egylet»-nek.

Majd tovább folytatva munkásságát az egylet, egy nagyobb szabású női kézimunka-kiállítást is rendezett, melynek ha nem volt is sok pénzbeli haszna az egyletre nézve, annál nagyobb volt általános erkölcsi eredménye, a mennyiben sokan kenyérhez, állandó keresethez jutottak. E kiállítás alatt 1868 decz. 3-án az

áldásos egylet megteremtője s az emberiség jóllétén dolgozó fáradhatatlan emberbarát, dr. Lette Adolf, meghalt, nevét, mely a humanizmus történetében a legfényesebben ragyog, ma is áldva emlegeti ezer meg ezer ajak.

Lette Adolf halála után *Holtzendorf* tanárt választották az egylet elnökévé s ez hozta javaslatba, hogy «a nők munkaképességének előmozdítását czélzó egylet»-et elhúnyt alapítója iránti hálás tiszteletből «*Lette*-egylet»-nek nevezzék, mely indítványt a berliniek egyhangúlag lelkesedéssel fogadtak.

A jellemzetesség okáért legyen felemlítve, hogy a berlini körökben gyűjtés indult meg egy Lette-szobor felállítására; a család azonban a gyüjtés eredményét, 6000 márkát, nem fogadta el, hanem a Lette Adolf által az egyletnek hagyományozott összeggel együtt a pénztári alaphoz csatolta.

Az 1870-diki háborús évek alatt az egylet sebészeti és betegápolási tanfolyamot nyitott; példáját később a friedrichsheimi kórház követte.

Tudok eseteket, hogy előkelő családok leányai is látogatják e tanfolyamot, hogy nagyobb kórházakban, mint betegápolónők nyerhessenek alkalmazást. Mert ez állásra Németországban csakis műveltebb nők tarthatnak számot, kiknél a betegek iránti szeretetteljes bánásmód és kötelességérzet inkább feltételezhető. Azért ott a betegápolónői állás méltán ép oly tisztességes és tekintélyes, mint a tanítónői.

A mai Lette-egyletnek nincs betegápolási tanfolyama, mert az egylet bölcsen nem abba keresi érdemét, hogy mindenféle intézeteket maga köré gyüjtsön, ő csak életbe hívja a szükségeseket s fentartja mindaddig, míg példája után indulva elegendő számú más intézetek kellőképen nem gondoskodnak az illető kereseti ág további életéről. — Az érett gyümölcsöt önzetlenül engedi át más egyletnek, hogy helyében mint jó termő fa, új virágokat hajthasson.

Midőn *Holtzendorf* tanár 1872-ben Münchenbe költözvén, az elnökségről leköszönt, az egylet egyhangúlag *Schepelerné-Lette Annát*, az egylet alapítójának köztiszteletben és szeretetben álló

leányát választotta elnökévé, ki fáradhatatlan tevékenységével még ma is bizonyítja, hogy jobb kezekre nem lehetett volna bízni e nagy jelentőségű intézmény vezetését.

Az egylet ekkor már külön bizottságok igazgatása alatt a következő intézetekkel és intézményekkel birt:

Kereskedelmi iskola, ipariskola (ipartanítónők képzésével egybekötve), rajziskola (rajztanítónők képzésével egybekötve), Viktoria-alapítvány (tanítónők, nevelőnők és magános nők otthonával), munkaközvetítő intézet és a Lette-alapítvány, mely lehetővé teszi, hogy szegényebb sorsú varrónők igen csekély részletfizetésre varrógépet vehetnek. Ugyancsak ez évben az egylet elnökségi és bizottsági tagjai egy nyilvános körlevelet bocsátottak közre, mely a nőnevelés és képzés érdekében egy egyleti ház megszerzése céljából magát a közönséget szólította fel adakozásra.

Ez adakozást Frigyes trónörökösné kezdte meg 3000 márkával s a gyüjtés 24,000 márkát eredményezett, mely összeget a Lette-egylet már meglevő vagyonához csatolván s egy nagyobb kölcsönnel gyarapítván, magának házat vett s azt saját czéljainak megfelelőn alakíttatta át. (E Lette-ház közvetítési irodájával Berlinben Königgrätzerstr. 90-dik szám alatt van.)

A Lette-ház átalakítási költségeinek fedezésére maga Frigyes trónörökösné saját palotájában rendezett egy bazárt, a mi akkori időben valóságos esemény volt. Maga a trónörökösné naponkint órákat töltött árúasztala mellett, s példáját követték a legelőbbkelő körök hölgyei.

A császár és császárné, a királyi család, a fejedelmek, a gazdagok, a művészek, sőt a nemzeti múzeum is értékes tárgyakat ajándékoztak, melyek közül egyet-mást felsorolni már csak azért sem lesz érdektelen, mert némi világot vett a bazár jellegére s a németek nagylelkűségére, ha közhasznú czélokról van szó. Így például egy varrógépgyáros öt varrógépet, egy zongoragyáros egy zongorát, a legelső festőművészek remek olajfestményeket, a szobrászok szobrokat, s gazdag magánemberek értékes szőnyegeket stb. ajándékoztak a «Lette-egylet» javára.

A tiszta jövedelem 45,000 márkát tett ki, melyet a következő

év bazárja ismét több mint 10,000 márkával szaporított. Így minden évben lépéseket tett az előljáróság, hogy az egylet vagyonát ily módon gyarapítsa.

A Lette-egyletnek most saját háza lévén, a védnöksége alatt álló intézeteket mind egy fedél alá gyűjthette s a Viktoria-alapítvány növendékeinek is az egyleti házban adhatott lakást és teljes ellátást.

A később felállított főző iskola növendékei pedig nemcsak a bennlakó növendékeket látják el eledellel, hanem egy, nők részére berendezett vendéglőt is, hol 75 fillérért (45 krért) igen jó ebédet kaphatni.

Egy újonnan megindult táviró-tanfolyamnak is a «Lette-ház» adott helyiséget s vállalta el a felette való fölügyeletet.

Hogy a nők egy előttük eddig még elzárt iparágban, a nyomtatásban és betűszedésben is nyerhessenek kiképezést, a «Lette-egylet» előbb magánnyomdákban, később egy, a saját czéljaira felállított, részvények útján létesült nyomdában valósította meg szándékát. Berlinben ma már sok nyomdában előszeretettel alkalmaznak női munkásokat és hivatalnokokat.

Azután megint a Viktoria-bazárt vette a Lette-egylet különös gondja alá.

A női kézimunka minden ágában külön tanfolyamot nyitott, azt mint művészetet kezelvén, nemcsak a kiváló munkások képzését, hanem a műipar emelését is nagyban elősegítette.

A fenséges védnöknő arany és ezüst éremmel jutalmazta a kitünő növendékeket s növelte jutalma becsét azzal, hogy a különböző tanszakok képesítési vizsgálatain többnyire jelenlévén, maga nyujtotta át az életbelépő leányoknak a kitüntetést.

A Lette-egylet — bár mindenben a megfelelő szellemi képzés mellett — eddig mégis leginkább csak a gyakorlati ügyességek elsajátítására nyujtott alkalmat, nemes törekvésében fölismerte a kor követelményét, s azért kötelességének tartotta a nők magasabb szellemi kiképzéséről is gondoskodni. Nagy volt tehát az öröm, midőn az úgynevezett Viktoria-Lyceum, mely 1869-ben szintén a trónörökösné védnöksége alatt a nők magasabb szellemi kiképe-

zése czéljából alakulván, a Lette-egyletnek mint testvér nyujtott kezet.

Mindamellett a Lette-egylet s különösen nagylelkü elnöknője, Schepelerné-Lette Anna, még máskép is akarta a nők tudományos kiképzését elősegiteni és komolyan foglalkozott azon eszmével, hogy egy oly minta-iskolát létesitsen, hol azon nők, a kik további egyetemi kiképzést kivánnak nyerni, érettségi vizsgálatot tehessenek, s mivel az egylet pénztára ezt nem engedte meg, a Lette-egylet a közoktatásügyi miniszterhez folyamodott, hogy állami úton tegye ezt a nőknek lehetővé.

Habár az állam e kérést megtagadta s a német nő is eddig még csak magánúton tehet érettségi vizsgálatot, azért az eszme megfogamzott, s létesülése már csak időkérdés.

A Lette-egylet nemcsak cselekszik, hanem gondolkozik is, s gondolatait kinyilvánítja, hogy a jónak megvalósulása, bár kivüle, minél hamarább léphessen életbe; nem lévén féltékeny arra sem, hogy amegoldás dicsőségét mondja magáénak.

Igy pl. a nőknek műkertészekké való kiképzését is a «Lette-egylet» indítványozta, s a charlottenburgi — «Frauenwohl-egylet» — jelenlegi műkertésznői iskolája élénken bizonyitja, hogy mily egységes és életre való volt ez indítvány. Az 1867-iki filadelphiai kiállitáson, melyen az elnöknő mint az egylet küldötte részt vett, az egylet elismerő diszoklevelet kapott s ez idő óta már meglévő intézetei rohamosan fejlődtek s mind czélszerűebbekké váltak.

A könyvtár nemcsak gyarapodott. de oly tekintélyessé vált, hogy kölcsönkönyvtárrá alakulhatott át. A kereskedelmi-, ipar-, rajz- és kézimunka-iskola új lendületet nyert s az egylet ismét új szükséges intézetek felállitása által nagyobbitotta munkakörét. Igy a háztartási munkákra, a mosás- és vasalásra külön tanfolyamot nyitott és a főző-iskola most már nemcsak a bennlakó növendékeket és a női vendéglőben étkező nőket látja el, hanem nagy ebédek és vacsorák, valamint egyes tál ételek megrendelését is elfogadja, mi által a növendékek a főzés művészetében nagy és sokoldalú jártasságot szerezhetnek.

A főzőiskola jelenleg a leglátogatottabb s nem képes mind

befogadni a tanulni kivánókat, kik sokszor a legelőbbkelő osztályokból jelentkeznek.

A Lette-egylet főző-, mosó-, vasaló- és ipariskolákkal bírván, már nem tartotta nehéz feladatnak egy más nagy szükségleten is segíteni, t. i. olyan nőket képezni, a kik mint a háziasszonyok támaszai, vagy mint komornák, «Kammerjungferek» akarják erejüket előkelő házakban értékesíteni. E czélból a nőket kézi- és gépvarrásra, foltozásra és beszövésre, fésülés, szabás, pipere-készítés, mosás, különösebben a csipkemosás és vasalás és főzésre tanítják s kiképzésök után a közvetítési iroda gondoskodik számukra megfelelő alkalmazásról. A főváros pedig a «Lette-egylet»-nek évenkint bizonyos szubvencziót ad, és a szegényebb sorsú, jó magaviseletű községi iskolai leánytanulók közül többet e minőségre is képesíttet.

Ámde ez csak kezdete volt egy nagy jelentőségű intézménynek, t. i. *a háztartási iskolának*, magyarán mondva, a cselédképző iskolának.

Nem új dolog, hogy a társadalmi nyomornak és az alsóbb osztályok elégedetlenségének egyik főoka abban rejlik, hogy a munkás-osztály női nem elég ügyesek, nem elég jók arra, hogy kis jövedelmükkel helyesen gazdálkodjanak, azt beoszszák s hogy szerény házi tűzhelyüket a szegények fényűzésével: a tisztasággal kellemessé, kényelmessé tegyék, s hogy ez által férjeiket a korcsmától távol tartani képesek legyenek.

Az egylet belátta, hogy a nép leányainak, kik arra vannak utalva, hogy fiatal korukban cselédi szolgálatot teljesítsenek, a szülői háznál nincs terök, sem alkalmuk, hogy a kellő ügyességet elsajátíthassák, s azért erre máshol kell nekiek alkalmat nyújtani, s velök foglalkozásukat, melynek helyes gyakorlása valóságos áldás volna a társadalomra, megkedveltetni, mielőtt szolgálatba mennének. Mert ugyancsak gyakran megtörténik, hogy egy különben jó indulatú, de tapasztalatlan, tudatlan leány legelőször oly úrnő szolgálatába kerül, kinek vagy ideje, vagy kedve, vagy türelme, de néha elég ügyessége sincs, hogy cselédjeit a kellőképen oktassa, s azért őket egyszerűen elbocsátja. Ezek tovább mennek, sehol sem

vernek gyökeret s így természetszerűen kifejlődik bennök a vándorlási kedv s könnyen változtatnak uraságot, elromlanak és elerkölcstelenednek. Azért valóságos, minden művelt nőhöz méltó missiót teljesít az, a ki nem sajnálja a fáradságot cselédeit oktatni s erkölcsileg is helyes irányba terelni.

A «Lette-egylet» e cseléd-panasz orvolását is valóban utánzásra méltó módon kezdette meg.

Ismét gyűjtést rendezett, s midőn pár év múlva a kellő összeg összegyűlt, megalapította a cselédképző, vagy (mivel e név a jobbmódú polgárleányokat ez intézettől visszatartotta) *a háztartási iskolát*, mely minden gyakorlati ügyességre, kézi- és házimunkára, valamint elemi tárgyismeretekre képesíti a növendékeket. A tanterv tehát a következőket foglalja magában: mosás, vasalás, főzés, szobatisztítás, felszolgálás, kézivarrás, kijavítás, foltozás, stoppolás, gépvarrás, fehérnemű-varrás és szabás, gyermekruha-szabás és varrás, gyermekek olvasásának és irásának ellenőrzése, számolás, éneklés és tornázás. A tanfolyam egy évig tart, s a mennyire a hely engedi, bennlakással van összekötve.

Eme mintaszerű intézmény úgy van berendezve, hogy midőn a növendékeknek a háztartásban szükséges gyakorlati ügyességek elsajátítására alkalmat nyujt, egyúttal az intézetnek is állandó kereseti forrást biztosít.

Ez intézetnek az ország minden részéből vannak növendékei, még pedig nemcsak a szegény mesteremberek és iparosok leányai, hanem a jobb módú polgárleányok is. A jubileumi ünnepély alkalmával — a háztartási iskola megszemlélése után pedig közvetlen tanúja voltam, midőn egy köztiszteletben álló lutheranus lelkész megvárta, míg leánya a házanya (Hausmutter) beleegyezésével, csinos fehér fejkötőjét és fehér kötényét levetette s kalapot tett, hogy atyjával hazamehessen.

A tanfolyamra jelentkezők folyton növekvő száma szükségessé tette, hogy a Lette-egylet eme gyorsan fejlődő intézete számára külön helyiségről gondoskodjék, a mi meg is történt. A Lette-egylet még egy házat vett (Elisabeth-strasse 27. a.) s azt a háztartási iskola czéljainak rendezte be.

A háztartási iskola rohamos fejlődése míg egyfelől a kitünő vezetésnek és szervezésnek, másfelől annak is bizonyságául szolgál, hogy valóban az égető szükség hozta létre.

Legújabb gyermeke a Lette-egyletnek a fényképészeti tanfolyam, mely czélra a Lette-ház legfelsőbb emeletének egyik szárnya van berendezve.

Alig nehány hónapos ez intézet s már is annyira látogatott, hogy a jelentkezőknek már is többletét a következő tanfolyamra kellett előjegyezni.

A derék elnöknő, Schepeler-Lette Anna pedig már ismét azon gondolkozik, hogy a Stettiner-féle 10,000 M. alapítványt azon czélra értékesítse, melyre adományoztatott, t. i. egy könyvkötő- és bőrmunka-iskola felállítására s ennek megvalósítása érdekében a szakmunkájában legtekintélyesebb és udvari könyvkötővel, Collin Vilmossal, élénk tanácskozásokat folytat.

A Lette-egylet összes intézeteit jelenleg mintegy 700—800 növendék látogatja s igen jellemző az egylet megbizhatóságára nézve, hogy növendékeinek nagyobbrészt, különösen a kereskedelmi iskolát végzőknek, már van állásuk, mielőtt az intézetet elhagynák, mert nemcsak a kis kereskedők, hanem a nagykereskedők is, ma már mindig több előszeretettel alkalmaznak nőket, úgy hogy az egylet kereskedelmi iskolájában ujabban egy parallel-osztályt volt kénytelen felállítani.

Hogy a Lette-egylet minden tanszaka oly nagy virágzásnak és látogatottságnak örvend, az igen természetesnek tetszhetik az előtt, a ki működésének oly sikereit látta, milyeneket a jelen év februáriusában, 25 éves fennállásának jubileuma alkalmával felmutatott.

Udvari és herczegi méltóságok, a birodalmi főváros legtekintélyesebb emberei, Németország minden részéből üdvözlettel küldött egyletek képviselői együtt örültek a Lette-egylet 25 éves életének s meggyőződtek munkásságának jelentőségéről.

A virággal feldiszített ház első emeletének különben szerény termei gazdag virágdiszében fogadták a vendégeket és falaik között sok szép ének és beszéd hangzott el. A többi helyiségeket el-

foglaló kiállításon pedig a Lette-egylet által felkarolt szakmák minden szemmel látható terméke képviselve volt.

Kész női- és gyermek-ruhák, pipere-holmik, női kalapok, díszes és egyszerű fehérneműk, újra vasalt fehérneműk, valóban művészi kézimunkák, minden fajtájú csipkék, rajzok, festmények, díszirások, nyomtatványok, litografirozások stb. stb. tanuskodtak a vezetők és növendékek szorgalmáról, míg a földszinti gazdag buffet, melyen hiányzott a felirás, hogy a kiállított tárgyakhoz nyúlni nem szabad, a főzőiskola növendékeit dicsérte.

Még kedvesebb és családiasabb volt a növendékek magán-ünnepe, melyen a fiatal leányok nagy találékonyságot és ízlést tanusító megfelelő kosztümökben képviselték szakmájukat s a végén élőképpé csoportosulva, megkoszorúzták az egylet alapítójának, Lette Adolfnak szobrát, a mivel egyúttal a legszebb köszönetet mondták az ő szellemében a női jólétért fáradhatatlanul munkálkodó leányának, Schepelerné-Lette Annának, ki életének összes erejét az egylet életéért áldozza fel. Azért nem is tartanám befejezettnek és teljesnek a Lette-egylet ismertetését a nélkül, hogy jelenlegi, sorszerint harmadik elnökének, Schepelerné-Lette Annának életét, s különösen az egylet érdekében kifejtett önfeláldozó munkásságát összefoglalva is, külön is fel ne tüntessem. Azonban szabadjon e jogot e kiváló nő arczképének bemutatásával együtt a «Nőnevelés» következő számára fentartanom, itt még csak azon óhajnak adván kifejezést, vajha a Dorothea-egylet, mely hasonló irányba és czélokra kezdte meg lelkes, nagy reményekre jogosító munkásságát, nem sokára oly eredménynek örülhetne, mint a «Lette-egylet».

Berlin. Tordai Grail Erzsi.

AZ ANGOL-NYELVTANÍTÁS ELEMEI.

Nekünk, kik tanítással foglalkozunk, azalatt míg a gyermekekkel foglalkozunk, gyakran eszünkbe jut az az idő, midőn mi is tanultunk és önkénytelenül elgondolkozunk a fölött, tanultuk-e ezt mi ilyen korunkban? mit is tanultunk akkor? miért tanították azt nekünk és miért nem ezt, miért úgy és miért nem így? Ez az így-úgy, ez a hogyan kérdése különösen sokat foglalkoztat bennünket s azt hiszem, mindnyájunk tapasztalatát tolmácsolom, mikor azt mondom, hogy e kérdésekkel való beható, öntudatos, tervszerű foglalkozás, illetve ezeknek az iskolában szerzett már-már elmosódott emlékeknek fölújítása nemcsak kellemes-érdekes, hanem a tanítóra nézve különösen hasznos és becses dolog. Hisz az emberi lélek öröktől fogva egyforma törvények között fejlődött és fejlődik, bár az egyéniség különbözősége megszámlálhatatlan. Hallgassuk meg az iskolából kikerült leánykák panaszait, s azt találjuk, hogy bajaik, örömeik ép azok, a melyek a mieink voltak.

Majd agyon untuk magunkat, — mondják, — az idegennyelvi órákban, mindig olyan egyformán teltek el! Legtöbbször nem is értettük a dolgokat, de megszoktuk, hogy úgy tegyünk, mintha mindent kitünően értenénk, mert ha magyarázatot kértünk és kaptunk, sokszor még kevésbé vált világossá előttünk a dolog. Ha valaki otthonról hozott egy kis idegen-nyelvi tudást magával, biztosra vehette, hogy az iskolában el fogja felejteni, a kezdők meg épen nem haladtak. Volt ugyan e miatt egyszer-másszor egy kis pörpatvar, hanem azért általában igen meg voltak velünk elégedve az idegen nyelvmesternők, sőt a hol csak lehetett, dicsértek bennünket. Ebbe a dicséretbe aztán mi is beletörődtünk, sőt később egészen természetesnek találtuk és megköveteltük.

Nekem is vannak a régmultban hasonló természetű reminiszczencziám, a melyek gyakran meg-megújulnak lelkemben, különösen mióta magam is idegen nyelv, illetve angol nyelv tanításával foglalkozom, és érzem, hogy én ezeknek az emlékeknek nagyon sokat köszönhetek; ezek késztettek és késztetnek, ösztönöznek ma is, hogy az idegen nyelvek tanítása felett gondolkozzam. És a javítási vágy, melyet a mult emlékei bennem fölkeltettek, melyet a meggondolás, megfontolás és a lépten-nyomon szerzett tapasztalatok mérsékelnek, mégis csak eredményezett némi változást, újítást; azt hiszem, minden szerénytelenség nélkül elmondhatom, némi kis javítást az én tanításomban is. Ezekről a kisérletezésekről, ezekről a tapasztalatokról, ezekről a fejlődésben, lelkemben forrongásban levő módozatokról óhajtanék én a fentebb kifejtett okokból egyetmást elmondani. — Ma már világos előttem és szent meggyőződésemmé vált, hogy az a tanítónő, a ki a tanításnál — és ez kivétel nélkül minden tárgyra szól — nem érti meg a tanítás alaki czélját, azaz nem arra törekszik, hogy tanítás közben a lélek minden erőit összhangzatosan fejleszsze: nem érheti el az anyagi czélt sem, értem új anyaggal, új ismerettel a gyermek lelkét nem gazdagíthatja. — A míg tehát az idegen nyelv tanításánál is nem ebből a sarkigazságból indulunk ki, munkánknak nem lesz, nem is lehet eredménye, s nem csak hogy hiába pazaroltuk rá az időt, hanem a gyermeknek valósággal ártottunk. Avagy nincs-e annak káros következménye még a gyermek jellemének fejlődésére is, ha egy tárgyról s rendesen annak tanítójáról — mert a gyermek nem szokta és nem tudja e kettőt elválasztani egymástól — kicsinylőleg, néha bizonyos pártfogói szánakozással beszél, ha magát mint biráló illetékes egyénnek tartja.

Hogyan, hát még az idegen nyelv ismeretét is csak eszköznek tekintsük arra nézve, hogy a lélek erőit fejleszszük? Valóban még az idegen nyelv tanításánál is az lebegjen előttünk, hogy a gyermek a közben, míg szókincsét gyarapítja és gondolatait más nyelven kifejezi, *gondolkozzék* és sok minden dologra saját erejéből jőjjön rá, azaz: hogy tanítás, tanulás közben értelmi munkát végezzen, mert csak így gyűjthet magának szellemi kincset. Az alaki

czélt talán még inkább szem előtt kell tartanunk akkor, ha több gyermeket, illetve egy osztályt tanítunk egyszerre, mert a fegyelmezésnek is legbiztosabb eszköze az értelmi munka végzése, azaz ha tanító és növendék folyton együtt gondolkozik, együtt tanul, együtt tanít, akkor lehetetlen, hogy minden növendék ne figyeljen. Tanítás közben mindenek felett erre az értelmi egyesülésre kell az idegen nyelv tanítójának is törekedni.

Legyen szabad az angol nyelv tanításánál jelen évben követett eljárásommal megvilágítanom állításomat.

Mikor például az idén az első angol órába bementem, a gyermekeket először magyarul, azután angolul üdvözöltem, így szólván: Jó napot, gyermekek, Good day children. Mindjárt azon kezdtem tanításomat, hogy a «jó» szót ketté osztott szótárjuknak egyik felére írattam először magyarul (lélektani szempontból nem csekély fontosságú dolognak tartom, hogy a gyermekek először magyarul írják le a szavakat, hogy ösmert dologból induljanak ki) és azután azt kérdeztem tőlük, hogyan betüznék ugyanazt a szót angolul, — természetesen azt felelték: g, u, d. Alkalmam volt nekik megmondani, és a táblán írásban megmutatni, hogy angolban az ú hangot két oo-val írjuk le, valamint azt is, hogy az angol hogyan nevezi el a g, d betűt stb.; hasonlóan jártam el a day és children szavakkal és a többi köszönési formákkal, mint good evening, good morning, good afternoon, good bye stb. kifejezésekkel és még több más oly egyszerű kis mondattal, melyeknek segítségével néhány óra alatt az egész angol abc-t megismertettem, melynek tökéletes tudását igen fontosnak s e módszer alkalmazásánál elkerülhetetlenül szükségesnek tartom. Míg a gyermek ezt a szót, good, hangokra bontja, és a hangokat ismét összeteszi, önkénytelenül, természetes módon gondolkozik a hangok és betük viszonyán, azaz a kiejtés és leírás közti különbség és azonosság fölött. Már pedig az idegen nyelvek tanulásánál ez a kettő a fődolog: helyes kiejtés és betüzés. — Midőn a *good* after*noon* köszönési formát tanultuk, a «noon» hangokra bontásánál már rögtön kimondták a gyermekek: n, oo, n és azonnal összehasonlitották a good-dal. Így leírásban ez az eljárás talán kissé vontatottnak lát-

szik, de ma már egész gyönyörűség nézni, hogy a mint egy előttük ösmeretlen szót kimondok, mint bontják azonnal hangokra, társítják rögtön az eddig tanult hasonló szavakkal és mint igyekszik egyik találékonyabbnak lenni a másiknál, azaz mint gondolkoznak egyszerre együtt minden kényszer nélkül. Tapasztalásból beszélve, ez a gyakorlat sem nem hosszadalmas, sem nem unalmas és mindenek felett eredményre vezető. Egy dologra természetesen szükség van, arra tudniillik, hogy akkor, midőn good, day, child, children stb. szavakat hangokra bontjuk fel, ezek a szavak a tanítónőt a világon mindennél legjobban érdekeljék — de hiszen ez minden tantárgynál így van. A gyermek nem unja a gondolkozást, ha óra után a fáradság eredményét látja, érzi, hogy tanult valamit és még jobban örül ennek, ha a tanítónő vele örül, ha például gyakran szól így hozzájuk: No lássák, ma ismét mennyit tanultunk, mit lehet elérni egy órai figyelmes tanulással! — Sokszor elmosolyodom az én idei angol csoportom egyik-másik önérzetes kis tagján mily büszke arra, hogy már mennyit tud. Egyik már a karácsonyi szünidő táján azzal jött haza, hogy otthon szüleivel sokat beszélt angolul. Ismerve a gyermek szókincsét, ezt az állítását lélektanilag csak úgy fejthettem meg magamnak, hogy érzi, a mit tud, igazán tudja és bárki előtt bármikor beszámolhat vele.

Mikor könyveink megérkeztek, kiválasztottam egy könnyű kis olvasmányt a nélkül, hogy a gyermekek tudták volna, melyiket, mert egyelőre szándékosan nem használtattam velük könyveiket és ennek néhány sorát hangokra bontás és betűzés útján, tehát az előbb leírt módon feldolgoztuk, azután a szavakból mondatokat alkottunk, hasonlót az olvasmányban levőkhöz. Erre az eljárásra az a természetes menet vezetett, hogy először beszédben tudják alkalmazni és használni — ha még oly szűkkörűen és gyarlón azon szavakat, melyek az olvasmányban előfordulnak, úgy hogy olvasás közben ismert szavakkal találkozzanak, melyeknek egymáshoz való mondatbeli viszonyát a mondatok alkotásából szintén jól ismerjék. Természetesen a mondatokat szintén magyarból fordítottuk le angolra. Szerintem csak ha saját nyelvünkből fordít a gyermek idegen nyelvre, csak akkor mond fogalmakat fogalmak helyett, ellen-

kező esetben csak szót szó helyett, akkor értelmével fordít és nem csupán nyelvével. Ezt az állítást is a tapasztalat mondatja velem. Volt olyan növendékem, pedig nem is valami kicsiny, csak a nyelv tehetsége volt kicsiny, a kinek többször ismételve el kellett mondanom, hogy mikor az angol gyermek először kutyát lát, azt mondják neki, látod ez «dog» és benne a «dog» szó mindig a kutya képét kelti fel — és tanulás közben gyakran kellett figyelmeztetnem, hogy midőn az angol szót kimondja, gondoljon a tárgyra, a mit a szó jelent, s midőn a mondatot mondja, irányozza figyelmét a gondolatra, melyet a szavak kifejeznek, illetve a szavak értelmére, mert észre vettem, hogy csak a nyelve dolgozik, értelme meg édesen pihen. Lehet tárgytalanul nézni, de lehet tárgytalanul beszélni is.

Azt is észrevettem később, hogy midőn egy-egy olvasmány, költemény tárgyalásánál magyarból fordítottunk angolra, a gyermek *kénytelen* volt megfigyelni az angol nyelv sajátságait, mert a helyett, hogy csupán látta volna a kifejezést, neki magának kellett angolosan szerkeszteni mondását. Míg ha angolból fordítottak magyarra, csak arra figyelt, hogy értelmét adja vissza helyesen, de nem egyszersmind a magyar és angol nyelv között létező különbségre, szóval az angol nyelv természetéből folyó sajátságok mellékesekké váltak.

A költemények tárgyalásánál meg épen arról győződtem meg, hogy a magyar gyermek nemesebb érzésére, szivére, lelkére csak a mi édes anyanyelvünkön lehet hatni. Bármily jól értették is a költemény minden sorát, csinosan elszavalni csak akkor tudták, miután én akár a saját gyarló fordításomban (csak prózában természetesen), akár ha megkaphattam műfordításban, kellő értelemmel és érzéssel elmondtam nekik.

Mikor a költeményt magyarul mint egészet fölfogták, akkor szépnek találták és volt kedvük a megtanulásához s megértették, hogy angol nyelven is lehet érzelmeket kifejezni.

Mikor a gyermekek a már említett olvasmány néhány sorában előforduló szavakat és a belőlök alkotott mondatokat magyarból fordítani tudták angolra, akkor ugyanazon szavakon a helyes

kiejtést gyakoroltattam velök oly módon, hogy a hangokat öntudatos megfigyelés útján a szájrészeken keletkeztettük és gyakoroltuk. A gyermekeknek számra kellett nézni, és a szavakat úgy ismételni. Azt is elmondom, mi vitt erre a gondolatra. Mikor néhány év előtt Angliában jártam, gyakran ellátogattam egy öreg vak nőhöz, házi asszonyom sógornőjéhez, a ki egész életét mint magán nevelőnő küzdötte keresztül és a tanítással csak akkor hagyott fel, midőn szemevilága napról napra mind inkább és inkább elhomályosodott. E művelt lelkű nő vezetése mellett több érdekes művet tanulmányoztam át, természetesen fenhangon olvasva. Eleinte bizony sok javítani valót talált olvasásomon a kiejtést illetőleg, mert nem egy könnyen lehetett az ő finom halló érzékét kielégíteni. Hányszor elmondta: nem jól van édesem, jobban nyissa ki a száját, szorítsa nyelvét a felső állkapocshoz, ereszsze le az alsó állkapcsot, ha a «have» szót jól akarja kimondani, mélyebbről hozza fel a hangot stb. Szóval rávezetett, hogy a kiejtés tanítását egészen függetlenné kell tenni az értelmi rész felfogásától, mert ez gépies munka. Illetve a kiejtést először különálló már ismert szavakon és nem mondatokon kell gyakorolni, és a szájrészek segítségével magyarázni; magamtól meg rájöttem azóta, hogy az iskolában tanácsosabb becsukott könyv mellett gyakorolni a kiejtést, hogy a gyermekek egyszerre csak egy kifejezésre ügyelhessenek, legalább úgy találom, mióta ezt a módot követem, a szavak kiejtésének elsajátítása épen nem kerül fáradságba, pedig ez az angol nyelvben a legnehezebb. Mikor aztán a gyermekek a szavakat kiejteni is jól tudták, felkerestettem velök könyvükben az olvasmányt és nagy volt a bámulat és öröm, hogy a néhány sort mindjárt először csaknem hibátlanul tudták olvasni valamennyien. Alig hittek saját szemüknek és fülöknek. Sok nehézségbe került, míg a két első olvasmányt ily módon feldolgoztuk, de nem fáradtunk hiába, mert a gyermekek igazán tudták, a mit tanultak. Jobban tudták, mint az előző években s azt hiszem, az elért eredményt első sorban annak a már megemlített természetes eljárásnak köszönhettem. Mert hiszen anyanyelvét jól beszéli a gyermek, midőn olvasni kezd tanulni, anyanyelvén írni és olvasni egyszerre tanul, miért ne alkalmazhatnók ez írva-

olvasás tanítási rendszerét megfelelő módosítással az idegen nyelveknél?

Különösen az első évben tartom az ilyen módon való tanítást kivánatosnak, szükségesnek, midőn az alapvető munkásságot végzi a tanítónő, mert hiszem és vallom, hogy a jó kezdettől függ az eredmény sikere.

A gyermek maga részéről a sikerhez csak akkor járul hozzá, ha érzi, hogy halad és tanulás alatt idejét kellemesen tölti. Legyen azért a tanítási anyag is lehető legváltozatosabb: költemények, mesék, társas játékok, melyeket azután játszanak is el az iskolában egyszer-másszor; adomák, tréfás talányok, apró párbeszédek a mindennapi életből egymást váltsák, de a főérdeket mindig a módszerben nyujtsa a tanítónő, a módszert pedig változatossá teszi az alaki czélnak szemmel tartása.

Nem vagyok barátja annak, hogy a gyermeket a tanítási órákban folyton mulattassák, találja meg a czélt a tudásban, de az idegen nyelvek tanításánál kivételt kell tennünk, bár vigyázzunk, hogy a pontos tudás szigorú megkövetelésével ellensúlyozzuk az engedményt és a gyermekeket el ne kényeztessük.

Irásbeli dolgozatokul csak az iskolában fordíttattunk magyarból egymással lehetőleg összefüggésben levő mondatokat, később ilyeneket önállóan alkottak a gyermekek, mint házi feladatot. A diktandót mindig csak már feldolgozott, ismert, tudott olvasmányokon gyakoroltuk; részemről csak káros következményűnek tartom az olyan diktálást, mikor a gyermekek nincsenek tisztában a szavak irásával és folyton kétkednek. Az ilyen diktandó-irást úgy tekintem, mint — hasonlattal élve — olyan tornagyakorlatot, melyet a test könnyen, minden megerőltetés nélkül végez és mégis az izmok erősítésére szolgál.

Az elmondott tapasztalatok alapján az idegen nyelvek tanítási módszerét következőkben foglalhatom össze:

1. Végeztessen az idegennyelv tanítónő a gyermekekkel a gondolkozva való tanítás által értelmi munkát és ne muljék el egyetlen egy óra sem a nélkül, hogy a gyermeket a haladásnak, melyet tett, öntudatára ne vezesse.

2. Tegye a tanítást a lehető legváltozatosabbá s elégítse ki a gyermek vágyát, ki minden alkalommal valami újat szeretne hallani; részesítse a gyermeket minden órában majd az anyagot, majd a módszert illetőleg bizonyos meglepetésben, hogy várakozással nézzen az idegen-nyelvi órák elé.

3. Tanítsa az idegen nyelvet az anyanyelv segítségével, mert csak ez esetben érthetik meg a gyermekek a tanultakat tökéletesen. Ez természetesen az idegen nyelvmesternőtől a magyar nyelv tudását, ismeretét kívánja meg. És az valóban kívánatos lenne, hogy minden idegen nyelvmesternő legalább annyira elsajátítsa a gyermekek anyanyelvét, hogy magának a gyermekekkel segíttethessen. (Még szükségesebb, hogy mindenik, a kiket nyilvános iskolánál alkalmaznak, képesített tanítónő legyen.) — Szerintem nincs szerencsétlenebb gondolat, mint a németül csak keveset értő gyermeknek azért tanítani a német nyelv segítségével a franczia vagy angol nyelvet, hogy mind a két idegen nyelvet egyszerre gyakorolja. Mi lesz az ilyen eljárás eredménye? Két szék közt a földön maradás, bábeli nyelvzavar, mely az értelemnek nagyon sokat árt. Ha már tanítjuk iskoláinkban az idegen nyelveket, tanítsuk haszonnal és eredménynyel. Ne vigasztaljon meg bennünket, hogy ezt ország-világszerte rosszul tanítják. Mert hogy például Angliában így, sőt még sokkal rosszabbul állanak az idegen nyelvtanítás ügyei, azt magam is bizonyíthatom. Beható tanulmányozás, gondolkozás útján kisértsük meg a javítást; ha már csinálunk valamit, csináljuk jól, vagy legalább jobban, mint eddig. Ma már, mikor Istennek hála, mindnyájan megértjük, hogy édes hazánk szépen szóló szép nyelvét művelni hazafiúi, illetve honleányi kötelességünk, ma már nyiltan vallhatjuk, hogy idegen nyelveket tudni szép és nagyon hasznos dolog.

Budapest. Barta Ilona.

A ZRINYIÁSZ OLVASTATÁSA ELLEN. *

Tizenöt énekes éposz sok epizódjával, szövevényes szerkezetével meghaladja a felsőbb leányiskolai IV. osztályú tanuló felfogását. A tanuló az éposz eredményének várásában is kifárad. A gymnásiumban a Zrinyiász csak mint magánolvasmány a VI. osztályban fordul elő. A tanulók ezen éposz alapeszméjét, képletes értelmét nehezen tudják még megérteni.

Ha összefüggő egészet akarunk adni, ha meg akarjuk értetni, ha a könyvet nem azért vétetjük pusztán, hogy csak meglegyen, melyből csak egyet-mást közlünk s az egészből aztán semmit: a Zrinyiász tárgyalására legalább is 3—4 hónapnyi idő kell, mit az sehogy sem érdemel meg. Mintha lehetetlen a tananyagot úgy válogatni meg és úgy osztani el, hogy a magyar nyelv tanítása a történet tanításának sikeréhez csekély mértékben is hozzájáruljon s vele párhuzamban haladjon.

A sok csata, bajvívás, melyekkel a mű tele van, nem valók leánykáknak.

Darabos, nehézkes nyelve és verselése legkevésbbé sem költői, holott olvasmánynak nyelvi szempontból mintaszerűnek kell lennie, hogy csak helyes alakokat lásson a szem, a fülre kellemesen hasson. Ilyen, a mai nyelvtől távol álló nyelvészeti olvasmány kivált idegen ajkú tanulókra nézve csak veszteséggel jár, levén orthografiája is a mai nyelvétől teljesen elütő.

A IV. osztály különben is a tanulók jó részének utolsó osztálya s mint ilyennek a tanulók ismereteit betetőznie kell, az előbbieket összefoglalni s olyakat tanítani újakat, melyek kedvükre inkább hatnak, s az életben is több hasznát veszik.

«Bár fejlettebb műérzékre bizonyos varázslatot gyakorol e rossz rhythmusu előadásnak faragatlan erélye, zabolátlan menete s a viharos tárgyhoz illő görgeteges folyása»: mégis felnőtt ember sem kívánja irodalmunk e gyöngyét másodszor olvasni; annál kevésbbé kell tehát fejletlen leánytanulók tanulmánya tárgyává tenni.

Pozsony. Dr. Szántó Károly.

* E tárgyban való felszólalásoknak és vitáknak szívesen nyitunk tért. Szerk.

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

A tanítónő-képezdékbe való felvétel tárgyában a vallás- és közokt. magy. kir. miniszter 11,996/1891. sz. következő rendeletet intézett valamennyi áll. elemi iskolai tanítónőképző-intézet igazgató tanácsához.

Tapasztalván azt, hogy számos szüle az állami tanitónőképző-intézeteket puszta nevelő intézeteknek tekinti, a melyekben leányának az állampénztár költségén való kiképeztetését eszközölheti, a nélkül, hogy kötelezve érezné magát arra, hogy e költekezés viszonzásául leányát csakugyan tanítónői vagy nevelőnői pályára adja; szükségesnek látom a tanítónő-képezdékbe való felvételt szabályozó 1887. évi junius hó 18-iki 8304. számú rendeletet a következő rendelkezésekkel kiegészíteni:

1. A felvételnél az igazgató-tanács és tanári testület figyelemmel legyen arra, vajjon a jelentkezőnek családi viszonyai valószínűvé teszik-e, hogy az illető csakugyan a tanítónői vagy nevelőnői pályára fog lépni.

2. Mindazok a szülék, a kiknek leányai az állami tanítónő-képezdékben fennálló ingyenes tanításon kivül bármi más segélyre (egész vagy részbeni teljes ellátás, bennlakás, bennétkezés, pénzsegély) igényt tartanak, tartoznak folyamodványukhoz kötelező nyilatkozatot csatolni arról, hogy az esetben, ha az illető növendék az önakaratán vagy önhibáján kivüli akadályoztatás esetét kivéve, képesítése időpontjától számítva legalább öt éven át a tanítónői (nevelőnői) pályán működni nem fog, vagy ők, vagy a növendék kötelesek a kiképeztetésére fordított államköltséget az államnak visszatéríteni. Ezek a kötelezvények az illető intézet irattárában megőrzendők.

Erről az igazgató-tanácsot tudomás és miheztartás végett értesítem.

Budapest, 1891. május 2-án. *Gróf Csáky.*

*

A tanítónők végellátására vonatkozólag a vallás és közokt. magy. kir. miniszter 19,711. sz. rendelete valamennyi kir. tanfelügyelőségnek. Több ízben fölmerült az eset, hogy állami alkalmazásban lévő tanítónők állomáshelyeiktől távol tartózkodó férjjel lépvén házasságra, attól kezdve hivatalos kötelmeiket elhanyagolják, állomásaikat férjük látogatása végett a szorgalmi idő alatt engedély nélkül odahagyják, még többször csekély testi bajokat túlzottan feltüntető orvosi bizonyítványok alapján hosszabb szabadságolásokat eszközölnek ki, sőt egy-két évig ily módon szolgálati idejüket meghosszabbítván, hasonló uton végellátásuk kieszközlésére törekesznek. Ezen, úgy a tanügynek, mint az államkincstárnak s az orsz. tanítói nyugdíjalapnak érdekeit mélyen sértő visszaélések megszüntetése czéljából felszólítom a tanfelügyelőséget, hogy az állomáshelyeiktől távol tartózkodó férjjel házasságra lépő tanítónők működését

fokozott figyelemmel kisérje s szabadságolásuk vagy végellátásuk iránt beadott folyamodványaik felterjesztésénél mindenkor személyes meggyőződés alapján véleményes jelentést tegyen, vajjon szabadságolásra vagy végellátásra okul szolgálható komoly testi fogyatkozás avagy csupán családi körülmények következtében megkísérlett visszaélés esete látszik-e fenforogni.

Budapest, 1891. május 23-án. *Gróf Csáky.*

*

Az állami felsőbb leányiskolákról. A «magyar protestáns néptanító» május 30-iki száma a felsőbb leányiskolákra vonatkozó igen tanulságos kis czikkéből veszszük át a következőket:

«1. A felsőbb leányiskolák czélja a mívelt nővé képzés és élet hivatására készítés. Kár volt az áll. felsőbb leányiskolákat másfokú intézettel, a tanitónőképzővel szerves összefüggésbe hozni. Igaz, ugyan, hogy ennek következtében némely, nem kellő helyen felállított felsőbb leányiskolába talán több tanúló jár; de az is igaz, hogy a kitűzött czélra való tekintet miatt a felsőbb leányiskola csakis magáért és magában lehet tökéletes; különben túlterhelés keletkezik. Tanúljon minden nő nevelés- és tanítástant, de ne rövid időben oly mértékben mint leendő tanítónő.

2. Hogy némelyek szerint az áll. felsőbb leányiskolákba csak olyan elem jár mint a polgári iskolákba, ennek egyik oka, hogy az áll. felsőbb leányiskolák egy része az ország szegényebb és néptelenebb területén van felállítva. De ebből nem következik, hogy a nem oda való elemnek nem kellene egyebűvé járnia. Igy Pozsonyban is elkelne egy áll. polgári iskola, Temesvártt is. Tegyük, hogy némelyek nem éppen helyes kivánsága szerint a felsőbb leányiskolát négy osztályban azonossá teszik a polgári iskolával, még akkor is lesz olyan elem, melynek szüksége van még két évig tovább tanúlnia; ezt pedig felsőbb, azaz hat osztályú iskolában legtermészetesebben teheti. A felsőbb leányiskoláknak a hat osztály, a franczia nyelv, a jobb elem, a nemzeti nevelés teszik sajátságait.

3. Az igazgatásért folyó harcz most meddő. A tapasztalás majd megmutatja, hogy kiknek lesz igazuk. Kellő filozófiai készültség, jártasság egy pár modern nyelvben, a mit az igazgató egyénektől kivánni kell. Nemzetgazdasági szempontból nem helyes, ha nők nagy állásokhoz jutnak; legtöbbször minden ilyen állás egy-egy család halála. Mennél több s jobb álláshoz jutnak a nők, annál többen maradnak hajadonok, annál több férfi marad állás nélkül, annál gyérebb lesz a családalapítás.

4. Női tárgyakat tanítsanak nők minden osztályban, idegen nyelveket is taníthassanak akár felsőbb osztályokban is; de történelem és demonstrativ tárgyak nem valók nekik. Kik polgári képzőt végeznek, eleget tudnak. Mennél tovább tartják képzőkben a nőket, annál inkább elképtelenítik őket, annál inkább próbára teszik szervezetüket, annál többet kell idő előtt penzionálni.

5. Felsőbb leányiskolákba mennél több tanítónőt kell kinevezni, mert a mostani rendszer szerint még az öt percznyi szünetük sem szabad; a kik különben is tanítanak, mások óráiban is felügyelnek, legújabban ők az osztályfőnökök és még más terhes teendőik is vannak.

6. Nincsenek szomorú tapasztalataim, mégis azt szeretném, hogy kivált internátusokba mindig tiszta magyar nőket nevezzenek ki. Alakúl-

hatnak a viszonyok úgy, hogy az ilyen hiányzik. Bármilyen jó hazafi is a nem magyar születésű árvai vagy zólyomi nő, ő még sem ismerheti úgy a magyar életmódot, szokásokat és érzületet, mint a született magyar nő. Az is helyes, ha az intézetekben különféle felekezetű tanítónők vannak. El lehet még most is mondani, hogy egyetlen iskolában sincsenek annyi tekintettel a különféle felekezetekre, mint éppen az áll. felsőbb leányiskolákban. De az intézetben mindenik felekezetű tanúlóknak külön istentiszteletet tartani akarni, élesebbé tenné a felekezeti elkülönülést tanúlók és tanerők között.

7. Tessék bár különösnek, sokat adnék arra is, hogy külsőleg is minták legyenek a tanítónők a tanúlók előtt. Mivel több képzés több erőt kiván, azért már polgári képzőkbe csakis nagyon erős, formás nőket vennék fel. A gyengébb szervezetű, kisebb alkatú nő jobb, ha alsóbb leányiskolában boldogul. Természetesen ez csak általában állhat, de kizárólagos mértékül nem szolgálhat.

8. Felsőbb osztályokban a szakrendszer érvényben maradjon ezentúl is.

9. Mivel jól tanítani csak keveset lehet, azért a tananyag több tárgyból még inkább kiválogatandó. Vak volna, ki nem látná, hogy a mostani tantervben e kívánalomnak már is elég van téve az eddig elért tapasztalatok szerint. Azonban a Zrinyiász olvastatása mint nem leánykáknak való (? A szerk.), Vörösmarty életrajza Gyulaitól mint nehéz olvasmányok elmaradhatnak; talán a hatványozás, gyökérvonás, a sorok is.

10. Mivel a felsőbb leányiskola, helyesen, nem készít kenyérkereső pályára, az egyéniség nagy figyelembe vétessék.

11. Az órák számát kevesbíteni kell. A mostani szervezetben a II., III. és IV. osztályban a franczia nyelvnek éppen annyi órája van hetenkint, mint a magyar nyelvnek. Bármennyire fontos is a franczia nyelv, nem lehet annyi órája, mint az anyanyelvnek. A német nyelv óráit is kevesebbíteni kell; ezt a végzendő anyag megengedi. A IV. osztály földrajzi heti egy órája, a mint van, szünjék meg; fölösleges csillagászatot tanítani még középiskolákban is, mint külön tárgyat. A fizikát a IV., V., IV. osztályokban tanítják, tehát három évfolyamban összesen heti 7 órában. Ez ahhoz véve, a hogy a természettant leányoknak kell tanítani, sok. Szép a tantervben, ha a természettudományok tanítása végig vonúl az I. osztálytól kezdve az utolsóig, de az nem lehet baj, ha valamely tudományágat az V. osztályban már befejeznek. A számtan anyagának kevesebbítése árán szintén lehetne egy órát megnyerni; ha nem leendő tanítónőket veszünk tekintetbe, a neveléstannál is egy óra megnyerhető. Az angol nyelv mint rendkivüli tárgy se forduljon elő.

Szükséges a leszállítás. Tapasztalás szerint a III., IV. osztályból kilépett tanúlók testi fejlődésükkel megelőzik az iskolában maradt társaikat. Mennél nagyobb a leánygyermek, annál többet legyen a szülők körében; annál kevésbbé lehetnek is el nélküle a szülők. Legfeljebb heti 25 órájuk legyen. Leginkább a felsőbb leányiskola valósíthatja meg, hogy az otthon és iskola között ne legyen nagy különbség.

12. A szünetek a többi iskoláéival összeessenek. Vidéki szülő gyermekeiért nem fáradhat kétszer el, hogy hazavigye évközben őket, külön a fiúkat, külön a leányokat.

13. Tankönyv kevesebb, rövidebb legyen, leánykák számára irott. Minden nehezen irott könyvet ki kell küszöbölni. Jegyzet, még lithografirozott, se lehessen.

14. A fennálló gyakorlat szerint az írásbeli dolgozatok száma egy-egy nyelvből 18. Ennyi volt régebben is heti több óra mellett. A tananyag megmaradt, az órák kevesebbedtek s ha még kevesebbednek, világos, hogy 18 helyett 16 gyakorlat is elég.

A mi az ismétléseket illeti, mintaszerűség uralkodik az áll. felsőbb leányiskolákban; nagyobb ismeretszakaszok után folytonos évi ismétlések vannak, mégis év végén meggyűl az anyag a tanúlók fejében. Ezen a bajon mindenféle iskolákban oly könyvek segíthetnének, melyek terjedelmük egy negyedében röviden az egész évi anyagot összefoglalnák.»

*

A nevelőnő-képzés kérdése. A «Fővárosi Lapok» a nevelőnő-képzés kérdésével foglalkozva, a következőket mondja: «A nagy nevelőnő szükséggel szemben nekünk csupán csak egy nevelőnő-képző intézetünk van. Ez a nevelőnő képző-intézet is eddig csak kísérlet; egy-egy osztályában 8—10 növendéket vesz fel s ugyanannyit is bocsát ki képesítéssel évenként. Ez a nevelőnő-képző, mely különben teljesen kielégítő képzést ad négy évfolyamon keresztül a jelölteknek, ma még nincs is önállóan szerezve. Pénzügyi okok miatt csak a polgári iskolai tanítónő-képző intézet mellett, részben annak költségvetéséből tartja fenn az állam s itt már egyebek közt helyi körülmények is gátolják ez intézet fejleszthetését, bővítését. Ez az egy nevelőnő-képző intézet a mi viszonyaink között valóban elégtelen. Évenként egy pár száz tudakozódás érkezik ezen egyenetlen nevelőnő-képző intézethez, mely a legszebb ajánlatokat kénytelen növendékei csekély száma miatt következetesen visszautasítani.

S a nagy kereslet daczára sem lesz még ez a 8—10 képesített növendék sem nevelőnő. Aki csak nem teljesen elhagyatott árva, nem lép nálunk a nevelőnői pályára, daczára, hogy a képeztetést e pályára magának megszerezte. Ha rokonai, befolyásos ismerősei, pártfogói vannak, rendszerint sikerül a nevelőnői oklevél alapján, mely egyszersmint elemi iskolai tanítónői oklevél is, egy tanítónői állásra szert tennie s ennek előnyei miatt hátat fordít mindörökre a hálátlanabb, keservesebb nevelőnői pályának.

A nevelőnő szükség tehát tényleg fennáll s a mostani képzési rendszer mellett nagyon sokáig fenn fog állani. Ezen a nevelőnő szükségen pedig leányaink nemzeti szellemben való nevelhetése czéljából sürgősen segítni kell. Az állam és a társadalom kezet fogva oldhatná meg a kérdést oly formán, hogy az árvaházakat nevelőnő képző intézetekkel kapcsolná össze. Ott van pl. a *magy. gazd. egyletének* árvaháza, gyönyörű kerttel és épülettel, mily kevésbe kerülne ez intézettel kapcsolatban nevelő-képző intézetet szervezni! Az árvaházakból kikerült növendékek sorsa eddig úgy sem volt semmit sem biztosítva, s a 16 éves korukban onnan kikerült növendékek rendszerint rokonaiknak estek terhükre, vagy cselédi minőségben voltak kénytelenek szolgálni, holott neveltetésük e foglalkozásnak teljességgel meg nem felelt. A pénz és a helyiségek kérdése, mely miatt olyan sok jó terv szenved hajótörést, itt nem képezne áthidalhatlan akadályt. Budapesten a tanerők kérdése is könnyen megoldható lenne.

Ha ilyenformán az árvaházak a nevelőnő-képző intézeteknek előkészítő iskolái lennének, a nevelőnői pályára alkalmas, tehetséges növendékeket ki lehetne jó előre válogatni s a zeneoktatással s az idegennyelvek tanításával neveltetésüknek oly irányt lehetne adni, hogy a képzőintézeti tanfolyamban a zenét és idegen nyelveket az eddiginél több sikerrel tanulhatnák s e tekintetben a legmesszebb menő követeléseknek is eleget tehetnének. Ha gyermekkoruktól kezdve a nevelőnői pályára lépés lenne képeztetésük czélja, sokkal kevesebb fáradsággal és költséggel lehetne nevelőnővé képeztetésüket eszközölni stb.»

*

A M. D. E. rendkívüli közgyülése. A M. D. E. folyó évi május hó 24. délelőtt Tóth József pestmegyei tanfelügyelő elnöklete alatt tartotta elnökválasztó rendkívüli közgyülését. A közgyülésen a tagok rendkívül nagy számban vettek részt. Az elnök az ülést megnyitván bejelentette, hogy az egyesület volt elnöke, báró Nyáry Adolfné az őt ért családi gyász miatt leköszönt; meleg szavakkal emlékezett meg a távozó elnök érdemeiről s a választmány javaslatára uj elnökül gróf Csáky Albinnét jelölte, kit a közgyülés, közfelkiáltással azonnal az egyesület elnökévé is választott. A küldöttségileg meghívott elnököt a jelenvoltak lelkesült éljenzéssel fogadták, s Tóth József igen szép beszéddel üdvözölte. Gróf Csáky Albinné megindult hangon köszönte meg a megválasztatást, a szíves fogadtatást és szép üdvözlő beszédet s megigérte, hogy az egylet czéljainak megvalósítására mindent el fog követni. Ezután György A. felolvasta a pénztári jelentést, Sebestyénné pedig a vidéki szakosztályok alakúlásáról tett jelentést. Tárgyalták nyomban a kolozsvári szakosztály kérvényét, a második «Otthon»-nak Kolozsvárt leendő felállítása tárgyában, s elhatározták, hogy ha anyagi ereje engedi, a második «Otthon»-t Kolozsvárott fogják felállítani. Örömmel vett tudomást az egyesület a fiumei szakosztály üdvözletéről s fiumében felállítandó kereskedelmi iskola tervezéséről. Ezután Radnai Jenőné jelentést tett az elhelyező iroda működéséről, végül az alapszabályok módosítására bizottságot küldöttek ki.

*

A tanítónői szakosztályok alakúlása a nőnevelési kérdések tárgyalásának a közönség körébe is utat nyitott. A kolozsvári szakosztály s példájára az újvidéki és fiumei szakosztályok is körükbe vonták a mívelt anyákat s nagy érdeklődés között tartják havi üléseit. A budapesti tanítónői szakosztály, melynek számra legtöbb tagja van, üléseit rendesen csak csekély számú érdeklődő jelenlétében tartja. A májusi ülésen Kenessey Béla szép előadását is a «vallásos nevelésről» az andrássi-uti tanítónő-képző intézet tanítónőin és növendékein kívül csak kevesen hallgatták, pedig a minden felekezeti színezettől ment előadás minden tanítónőnek nagy élvezetére és lelki épülésére szolgálhatott volna. A juniusi ülésen, melyen Torday Grail Erzsi művészi szavalata és Mokry Lenke szép zongor ajátéka volt napirenden, nagyobb közönség volt jelen, s az ülésen részt vett az egyesület elnöke, gr. Csáky Albinné is. Megjelenése biztató és intő jelül szolgálhat azon tagoknak, kik talán a fővárosi na-

gyobb távolságok vagy az egyesületi élet iránt való közönyösség folytán elég érdeklődést a szakosztály iránt eddig nem tanúsítottak.

*

A kolozsvári felsőbb leányiskola államosítása végre bevégzett tény. Az eddigi községi felsőbb leányiskolát jövőre az állam veszi át. S épen midőn ez által Királyhágón-túli egyetlen felsőbb leányiskolának fenmaradása biztosítva s a tovább fejlődésére szolgáló anyagi eszközök előteremtve vannak: épen ekkor éri az iskolát szellemi életére vonatkozó oly súlyos csapás, melyet az hosszú ideig meg fog sinyleni. *De Gerandó Antonina*, az intézet igazgatója, családi körülményei miatt kénytelen az állásától megválni. Beteg édes anyját kiséri Párisba, ki ott gyógyulást keres. Ez okból De Gerandó Antonina lemondott az iskola igazgatásáról, melyet ő szervezett, melyet 10 év óta oly szerető gonddal fejlesztgetett. Mint örömmel értesülünk, a városi tanács a lemondást nem fogadta el, hanem egy évi szabadságidőt engedélyezett, melynek eltelte után, ha körülményei megengedik, De Gerandó Antonina állását ismét elfoglalhatja. Az iskola s Kolozsvár nőnevelés ügye érdekében őszintén kívánjuk, hogy így legyen.

IRODALOM.

SIMOR JÁNOS BIBORNOK HERCZEGPRIMÁS EMLÉKEZETE. Irta dr. *Walter Gyula*. Esztergom, 1891. Nyom. Buzárovits G. 172 l.

A magyar primások kiváló alakjainak sorában, a legelsők között méltán foglal helyet Simor János. Tevékeny életét kiválólag az egyháznak és a hazának szentelé. A kitünő szellemi tehetség ernyedetlen szorgalommal s feddhetlen élettel párosult benne s ez tette lehetővé, hogy önerejéből, a szerény polgári állásból, az egyházi méltóság legmagasabb polczára emelkedett. Ezen díszes állást nemcsak mint főpap, de mint jó hazafi s nemesen érző emberbarát is, fényesen betöltötte.

Szerző művében a boldogúlt herczegprimás életét, egyházi és társadalmi téren való áldásdús tevékenységét kimerítően irja le. Az egész mű hat szakaszra van osztva.

I. A nemzeti gyász.
II. Simor János élete.
III. Simor János bibornok alkotásai.
IV. Simor János, mint gazda.
V. Simor János utolsó napjai.
VI. A részvét. Függelék.

E mű által szerző nemcsak a főpapi erények szép példáját állítja elénk a boldogult személyében, de sikerült vonásokban megismertet páratlan hazafiságával is, a mely nagyszerű alkotásaiban, fejedelmi áldozataiban s a magyar kultura előbbrevitelében nyilvánult leginkább.

Az Isten tiszteletére és a vallásosság emelésére több templomot emelt, számtalant pedig, a kor izlésének megfelelőleg, ujjá alakított; a valláserkölcsös nevelés előmozdítására óriási összeget áldozott, jól tudván, hogy ettől függ a társadalom jóléte s a haza boldogsága. A legnagyobb áldozatot, úgyszólván, a nevelés ügyének oltárára rakta; csak primássága alatt 1.448,136 forintot adott e czélra. Különösen a nőnevelésre fordítá legfőbb gondját; vallásosan képzett anyákat és derék honleányokat akart nevelni a társadalom számára. Ezen szándékát fennen hirdeti azon számos nőzárda, a melyeket több helyen emelt, s a melyek nemcsak a vallásosságnak hanem a valódi magyar nemzeti szellemnek is hatalmas terjesztői.

A tudomány és művészet felvirágoztatására is oly bőkezűen költekezett, hogy e tekintetben is például szolgálhat úgy a jelenben, mint a jövőben. A gazdag kincstár, az óriási könyvtár és a nagyszerű primási képtár nemcsak Esztergomnak, de az egész hazának büszkeségére válik. Nemzeti művelődésünk bizonyára hálával tartozik a nagylelkű főpapnak,

a ki csendes, de következetes és nemes tevékenysége által megmutatta, hogy megérti korát és a kor szellemének megfelelőleg a tudomány és művészetek oltárára oly nagy áldozatokat szentelt.

Alig van hazánkban jótékony egyesület, a mely a boldogult herczegprimás segítségében ne részesült volna. Ismerte sz. Pál e szavait: «A jótékonyságról pedig és az adakozásokról el ne feledkezzetek, mert ily áldozatok tetszenek Istennek». Nem feledkezett meg az árvákról sem, három helyen, nagy költséggel, kényelmes otthont alapítván számukra. A kéregető szegényeknek és a sors által sújtott szerencsétlen családoknak pedig valódi atyjuk volt, a kik tőle nemcsak vigasztalást, de anyagi segítséget is nyertek mindenkor.

Hogy e sokoldalú jótékonyságát és a közczélokra való adakozását minél nagyobb mértékben gyakorolhassa, az érseki javadalmakat szakszerű beruházás és ügyes kormányzás által oly jövedelmezőkké tette, hogy e tekintetben páratlanúl áll a magyar primások sorában; példát adván egyúttal, minta-gazdasága által, a magyar földbirtokos osztálynak is.

Míg a boldogúlt herczegprimás mindenkinek mindene lett, önmagáról majdnem megfeledkezett; egyszerű élete, csekély személyes igényei a régi klasszikus alakokat juttatják eszünkbe, a kik aszkétikus szigorúsággal tagadtak meg maguktól mindent, csakhogy a közjó előmozdítására minél többet áldozhassanak. Ezen szép vonás tette a magyar Sion főpapját is nagygyá és tiszteletreméltóvá kartársai előtt, a mely tisztelet halála alkalmával az országos, őszinte részvét és gyász által oly feltünő módon nyilvánúlt; ez teendi őt nagygyá és tiszteltté az utókor előtt is, a mely nemcsak nagyszerű alkotásain, de mély vallásosságán, rendíthetlen jellemén és példás hazafiságán is épülni fog.

A kiváló gonddal és dicsérendő szabatossággal írt művet, mint a mely a nagy primás életével s annak legcsekélyebb mozzanataival is behatóbban foglalkozik, melegen ajánljuk a pártolásra. Szerző művének olvasása nemcsak az erények bámulatára ragadja az olvasót, de a dicsért tulajdonságok követésére is kedvet önt mindazokba, a kik a szép, jó s nemes iránt még lelkesedni tudnak. Az élet minden körülményei között fogunk ott példát találni, a melynek öntudatos követése nagy lelki-, de bátran mondhatjuk anyagi hasznot is fog hajtani. — A szép nyelvezet, az emelkedett irály csak növeli a mű becsét. Dr. Wayand Géza.

*

MAGYAR GYERMEKJÁTÉK-GYÜJTEMÉNY. Szerkesztette dr. *Kiss Áron*. Budapest, 1891. Kiadja Hornyánszky Viktor. I—XVI és 1—520 nagy 8-adrét lap. (33½ iv.) Ára 3 frt.

A költészet, zene és táncz, e három mozgó művészet egymással szoros kapcsolatban van meg a primitiv népek életében. A költemény együtt születik meg dallamával (= zene) s a dalolás szárnyain terjed tova; s ha az emberek társaságba egybegyűlve, kedélyüket még élénkebben nyilvánítják: tánczot járnak énekük hangjainál. A míveltebb népeknél már nem nyilatkozik így együtt e három művészet. A költészet és zene együtt van ugyan az éneklésben, s együtt maradt a táncz is a zenével; de a költészet egészen önállóvá is lett az elolvasott vagy elszavalt költeményekben (a zenével való egykori közösségéből csupán a ritmuszt

tartván meg), s a zene is teljesen önállóan jelenik meg a hangszereken előadott szöveg nélküli darabokban. De társas gyermekjátékaink legnagyobb részében még ma is együtt találjuk e három művészetet, a költészetet, zenét és táncot. E jelenség míg egyrészről azt mutatja, hogy az egyes ember fejlődésében visszatükröződik az emberi nemnek korszakok szerinti fejlődése; másrészről világot vet arra is, hogy nemzeti gyermekjátékainkban van valami ős-eredeti elem, mely nemzetünk réges-régi korából maradt ránk örökségül. Ha mindennapi szemmel nézzük a zöld gyepen éneklő s körben tánczoló vidám gyermeksereget: eszünkbe sem jut arra gondolni, hogy századokkal, vagy talán ezredévekkel is ezelőtt így, vagy legalább ilyen formán játszottak, daloltak s tánczoltak a magyar gyermekek; hogy azokban az eldalolt versikékben és eljárt tánczokban az ős nemzeti költészet, zene és táncz ritmuszai nyilatkoznak meg előttünk.

A mondottakkal csak röviden akartam arra utalni, hogy a gyermekjátékok a nemzeti életnek mily figyelemreméltó ismertető jegyeit foglalják magukban, s mily érdekes és bő anyagot szolgáltatnak a tanulmányozásra az etnográfusnak, a nyelvésznek, a költőnek s a pedagógusnak.

Azok, a kik a pedagógiával foglalkoznak, bizonyára ismerik a játéknak a gyermek szellemi és testi nevelésére való fontosságát. A magyar nevelőt, tanítót (s melyik szüle is nem az szélesebb értelemben?) tehát érdekelni fogja, hogyan játszottak régtől fogva a magyar gyermekek, mik a lényeges ismertető jegyei a magyar gyermekjátékoknak. Csak így tudjuk vezetni s ha szükségesnek tartjuk, nemzeti szellemben tovább fejleszteni gyermekeink, tanítványaink játékát. Úgyde egyes ember csak egy-egy falunak, egy-egy vidéknek játékait ismerheti, sőt nagy részünk azokra is, mint egy szétfoszló álomra, emlékszünk már csak vissza a gyermekkor távoli boldog napjaiból. Hogy ismerhetjük így meg, melyek azok a gyermekjátékok, melyek közösek az egész nemzettel; a melyek az ország különböző részein mindenütt élnek, mint a gyermek kedélyének fejlesztői, testének edzői?

E kívánságunkat, e szükségérzetünket s tudásvágyunkat kielégíti az előttünk fekvő nagybecsű gyűjtemény. *Dr. Kiss Áron* nemcsak azzal szolgálta már eddigelé irodalmi úton nemzeti nevelésünk ügyét, hogy a magyar nevelés és népiskolai tanítás történetét önálló búvárlataival összeállította, hanem azzal is, hogy a *magyar gyermekjátékok* összegyűjtésének eszméjét megpendítette s ez életrevaló eszmét nagy szorgalommal, önfeláldozással és derekasan megvalósította.

Kiss Áron még az 1883-iki Orsz. Tanítógyűlésen indítványozta gyermekjátékaink összegyűjtését; a gyűlés elfogadván az indítványt, Kiss Áront bízta meg a gyűjtés vezetésével. E megbízást 1885-ben a közokt. miniszterium is megerősítette s a gyűjtést az ország különböző vidékein lakó több mint 200 tanító és tanítónő eszközölte. Az anyag legnagyobb része már 1887 végén együtt lévén, most következett az összeválogatás, kiegészítés, csoportosítás, szóval a szerkesztés nehéz munkája, mely három éven át foglalkoztatta nagyérdemű pedagógusunkat. A roppant anyaghalmazból kiválogatván az értékesíthetőt, ezt még összevetette s a szükség szerint kiegészítette a népköltési gyűjteményeinkben (a Nyelvőré, Arany-Gyulaié, Erdélyié, Krizáé stb.) megjelent gyermekjátékokkal,

azután az így összeválogatott 215 játékot, mindegyiket nagyszámú változatával, a szerint csoportosította, a mint azokba a gyermek, életkora szerint, belenő. Ezenkívül összehasonlította e játékokat a német és angol irodalom hasonló gyűjteményeiben foglalt játékokkal s ott, a hol ezek és a mieink között vonatkozásokat talált, levonta következtetéseit, melyeket a játékok leirása után következő becses jegyzetekben közöl az olvasóval.

Az anyag beosztása a következő: I. szakasz. Felnőttek játékai ölbeli gyermekekkel. II. szakasz. Mondókák: állatcsalogatók, állatriasztók; más mondókák: játékra szólító, aztán kiolvasó mondókák; hintázó mondókák. III. szakasz. Játékok, a hova tartoznak: «az úgynevezett beszélő állatokkal való játszások, azután a különböző mozgó és tánczos játékok, a körtáncz számos fajtája és a lánczjátékok; majd a hídjáték gyönyörű darabjai, a lakodalmas játékok s az ünnepekre vonatkozó darabok; végül egy rakás olyan játék, melyekhez bizonyos eszközök kellenek».

Az igy rendezett anyag nemcsak a játékközben mondani, vagy énekelni szokott versikéket tartalmazza, hanem az éneklésre való versek legnagyobb részének dallamát is hangjegyekkel leírva, továbbá a bonyolultabb játékok menetének leirását is. A beküldött dallamokat *Bartalus István* nézte át és *Sztankó Béla*, a budai pedagógium jeles s.-zenetanára, rendezte sajtó alá.

A legnagyobb örömmel és méltánylással üdvözöljük az úttörő becses munkát, a magyar gyermekjátékoknak ez első, lehetőleg teljes gyűjteményét! Az elméleti tudományok s köztük az elméleti pedagógia is a feldolgozásra gazdag és értékes anyagot találnak ebben, de legközvetetlenebbül értékesítheti e gyűjteményt a gyakorlati nevelés. A testi nevelés ügyét mind jobban előtérbe állítják a művelt országokban, tehát nálunk is; s a nevelés ezen ágában nagy szerep jut a nemzeti gyermekjátékoknak. Egyéb iskoláink mellett kivált kisdedóvó intézeteink használhatják fel e gyűjteményt, hogy a külföldről importált dalokat és játékokat nemzetiekkel cseréljék föl. S ha az utcza és falusi udvar játékai nem valók mindenestül az iskolába: nagyon háládatos munkát fognak végezni azok a szakértők, a kik e játékok nemzeti elemét a művészi elemmel párosítva, majdan megnemesítik s a nevelés előhaladott kivánalmaihoz még értékesebbekké teszik nemzeti gyermekjátékainkat.

Komáromy Lajos.